

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΠΕΡΙ

ΤΩΝ ΕΝ ΠΙΣΤΕΙ ΚΕΚΟΙΜΗΜΕΝΩΝ

ΟΠΩΣ ΑΙ ΥΠΕΡ ΑΥΤΩΝ ΓΙΝΟΜΕΝΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ ΚΑΙ ΕΥΠΟΙΙΑΙ ΤΟΥΤΟΥΣ ΟΝΙΝΗΣΙΝ.

S. JOANNIS DAMASCENI

DE IIS QUI IN FIDE DORMIERUNT

QUOMODO MISSIS ET ELEEMOSYNIS ET BENEFICENTIIS QUÆ PRO ILLIS FIUNT, ADJUVENTUR.

584 1. Suavibus exquisitisque dapibus appositis, usu sæpe venit, ut non ii tantum qui fame laborant, ad edendum attrabantur, sed et illi nonnunquam quos jam satiety cepit, exstimulentur : quemadmodum etiam duleissimis fragrantibusque poculis, non ii duntaxat qui sitim patiuntur, sed et illi qui sitim expleverunt, alliei ad bibendum solent. Consimiliter qui erga opes inhiant, cum amplissimas divitias sunt adepti, hos semper cupiditas adigit, ut occasiones undecunque captent quibus facultates suas in dies augeant. Ad eundem modum, o præstantissima Ecclesiæ Dei membra, sacerdotes et Patres, fratres et matres, filii-que charissimi, nec divinatorum eloquiorum fames, nec ulla sacræ doctrinæ sitis, nec rursus divinæ scientiæ penuria, hoc efficit ut ad eas quas apponimus sermonis epulas accumbatis : sed desiderium divinis vere confertissimum gratiis, quod de virtute in virtutem, de gratia in gratiam, de memoria in recordationem nos provehit. Plerumque etenim accidit ut quod ætatis adultæ homines fuerat, hoc puer inveniat ; et quod eruditos præterit, indoctis occurrat ; quod denique magistris latuit, discipulis fiat obvium. Quauquam ne hoc quidem mihi licet ad vos uti sermone : quin potius, velut qui racemulum post vindemiam relictum, et spicam ob ingentem frugum copiam post demessas segetes omissam, aut demum poma aliquot post collectos arborum fructus congesserunt : ita et nos, Christo qui Deus verus est adjuvante,

2. Ergo serpens ille et hostis execrandus, qui ob præclaras omnes religiosasque actiones cogitationesque intimis torquetur visceribus et enecatur : qui fraterna quidem charitate percellitur, fide dirumpitur, spe interimitur, mutua commiseratione conculcitur ; ille, inquam, nefarius novam

α'. Τὰ τῶν βρωμάτων ἡδέα καὶ τίμια προτιθέμενα πολλάκις, οὐ μόνον τοὺς πεινῶντας εἰς βρωσιν ἔλκουσιν, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ τοὺς ἤδη κεκορεσμένους προσερεθίζουσιν· ὡσπερ καὶ τῶν πομάτων τὰ λίαν ἡδύποτα καὶ εὐώδη, οὐ τοὺς διψῶντας μόνον, ἀλλὰ μὴν καὶ τοὺς ἔμπαλιν πρὸς μετάληψιν θέλγουσιν. Ὡσαύτως πάλιν καὶ τοὺς φιλοπλοῦτους, ὅταν μεγάλης περιουσίας κρατήσωσιν, ἔρως αἰετὶ ἀναγκάζει τούτους ζητεῖν ἀφορμὰς, ὅσα καθ' ἡμέραν τὸν πλοῦτον τούτοις προσεπεκτείνουσιν. Οὐκοῦν καὶ ὑμᾶς, ὦ τιμιώτατα τῆς Ἐκκλησίας ἐκλόγια, ἱερεῖς καὶ Πατέρες, ἀδελφοὶ καὶ μητέρες καὶ τέκνα φίλτατα, οὐ τῶν θείων λόγιων λιμὸς, οὐτε τις δόξα τῶν ἱερῶν μαθημάτων, οὐτ' αὖτε πένια γνώσεως τῆς ἐνθέου, ἐπὶ τὸν νῦν ἐκτεθέντα λόγον προσεπικλίνειεν, ἀλλ' ἔφεστος ὄντως θεοχαρίτωτος προσάγουσα ὑμᾶς ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν, καὶ ἐκ χαρίτων εἰς χάριτας, καὶ ἐκ μνήμης εἰς ἀνάμνησιν. Ὁ γὰρ πολλάκις τελείους λέλοιπε ^a, τοῦτο παιδίον ἤρρατο· καὶ ὁ σοφὸς παρέδραμεν, ἰδιώταις ἐνέσκηψε· καὶ ὁ διδασκάλους διέλαθε, μαθηταῖς ἐπεφοίτησεν. Ἡμῖν δὲ οὐδὲ τοῦτο εἰπεῖν τολμητέον, ἀλλ' ὡσπερ ἐπιφυλλίδα μετὰ τὸν σφυγητὸν καταλειμμένην, καὶ στάχυν μετὰ τὸν ἀμητὸν διὰ τὸ πλῆθος παρεωραμένον, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς ἐπὶ δένδροις ὑπῶραν μετὰ τὴν συλλογὴν ἐκλελησμένην ^b ἐπισωρεύσαντες, οὕτω τοὺς βουλομένους, Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ συνεργοῦντος Θεοῦ, καὶ τὸν λόγον διὰ τῶν ἔργων καὶ ἀποδείξεων βεβαιούντος, δεξιωσόμεθα.

et per opera sermonem confirmante, eos qui vo-

β'. Ὁ περὶ πάντα τοίνυν τὰ καλὰ καὶ θεοφιλῆ πράγματα καὶ διανοήματα κοιλαινόμενος ἔφρις, καὶ σφαπτόμενος παλαμναῖος ἐχθρὸς, τῇ μὲν φιλαδελφίᾳ πληττόμενος, τῇ δὲ πίστει ῥηγνύμενος, τῇ ἐλπίδι νεκρούμενος, τῇ συμπαιδείᾳ κραδαινόμενος, ἐνέσκηψε τίτιν ὁ παράνομος ^c σκῆψιν τινα ἐκφυλον καὶ ἀλλό-

VARIÆ LECTIONES.

^a Reg. 2 τελείους ἔλιπε. R. alter et Colb. 1 λέληθε. ^b Reg. 2, et Colb. 1 λελειμμένην. ^c Reg. 1 τίσι παρανόμοις.

τριον, καὶ τῶν ἱερῶν θεσμῶν εἰς ἅπαν ἀντίθετον ὡς ὅτι τὰ μετὰ θάνατον πάντα τὰ θεοφιλή ἔργα οὐδὲ τοὺς προλαβόντας ὀνίνησιν. « Ἀπέκλεισε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς κατ' αὐτῶν » καὶ, « Κομιεῖται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε φαῦλον » καὶ, ὅτι « Ἐν τῷ ἄδη τίς ὁμολογήσεται σοι; » καὶ πάλιν, « Ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ » καὶ, « Ὅτι ὁ ἔσπειρεν ἕκαστος, τοῦτο ἔσται καὶ θερίσει. Ἄλλ', ὦ σοφοί, εἰπωμεν πρὸς αὐτοὺς, ἐρευνήσατε καὶ διδάχθητε, ὅτι πολὺς μὲν ὁ φόβος τοῦ τῶν πάντων Δεσπότης Θεοῦ, πολλῶ πλεόν ἢ ἀγαθότης· καὶ φοβεραὶ μὲν αἱ ἀπειλαί, ἀνείκαστος δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία· καὶ φρικταὶ πάλιν αἱ καταδίκαι, ἀφατον δὲ τῶν οἰκτιρμῶν αὐτοῦ τὸ πέλαγος.

quanta ejus benignitas sit, nulla fingi conjectura posse : ac tandem in ejus judiciis tametsi multum terroris inest, ipsius tamen miserationum pelagus orationis vim omnem superare.

γ'. Ἴδετε γὰρ τί φησὶν ἡ θεία Γραφή· ὡς Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος ἐν τῇ Σιών τῇ πόλει τοῦ Βασιλέως τοῦ μεγάλου, ὀπηνίκα τεθανατωμένον εἶδε τὸν ὑπ' αὐτὸν λαὸν ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἐχθρῶν, ἐρευνήσας αὐτῶν τοὺς κόλπους καὶ τούτων ἐνδοθεν εὐρῶν εἰδωλεῖα, ἐξήλασμένον αὐτίκα ὑπὲρ ἕκαστου τούτων πρὸς τὸν εἰς οἶκτον ἔτοιμον Κύριον προσεήνοχε, πανευσεβῶς ποιήσας καὶ φιλαδέλφως λίαν, ὅθεν καὶ παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ, ὡς ἐν πάσι, καὶ ἐν τούτῳ τεθαυμάστωται *. Οἱ δὲ γε μύσται καὶ αὐτόπται τοῦ λόγου, οἱ τὸν τοῦ κόσμου γύρον ζωγράφσαντες μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ θεῖοι ἀπόστολοι, ἐπὶ τῶν φρικτῶν καὶ ἀχράντων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων μνήμην ποιῆσθαι τῶν πιστῶν κοιμηθέντων ἐθέσπισαν· ὁ καὶ κατέχει βεβαίως καὶ λίαν ἀναντιρρήτως ἡ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἀπὸ περάτων μέχρι περάτων ἀποστολικὴ καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία, ἐκ τότε μέχρι τοῦ νῦν, καὶ τῆς τοῦ κόσμου λήξεως ἄχρι· οὐκ ἀλογίστως πάντως, οὐδὲ ματαίως, οὐδὲ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε τοῦτο θεσπίσαντες. Οὐδὲν γὰρ ἀνόνητον ἢ τῶν Χριστιανῶν ἀπλανῆς ὑρησκειά παρῆλθεν, καὶ εἰς αἰῶνα κατέσχεν ἀπαρασάλευτον, ἀλλὰ πάντα ἐπωφελῆ καὶ θεάρεστα καὶ λίαν ὀνησιφόρα, καὶ σωτηρίας μεγίστης πρόξενα.

enim quidquam quod utilitate careat Christianorum, quæ nescit errare religio suscepit, fixumque et stabile retinuit : sed utilia omnia Deoque accepta, et quæ magno emolumento sint, ac valde salutaria.

δ'. Ἐφη τοιγαροῦν ὁ πολὺς τὰ θεῖα καὶ βαθὺς Διονύσιος ἐν τῇ περὶ τῶν κεκοιμημένων μυστικῇ θεωρίᾳ οὕτως λέξας· ἴν' ἐκ τῶν αὐτοῦ θείων τε καὶ σεβαστῶν λόγων πρὸς ἐναργῆ ἀπόδειξιν ἐφαψώμεθα· ὡς « Αἱ τῶν ἁγίων προσευχαί, καὶ κατὰ τὸν τῆδε βίον, μήτιγε μετὰ θάνατον, εἰς τοὺς ἀξιόους ἱερῶν εὐχῶν, ἤγουν εἰς τοὺς πιστοὺς ἐνεργοῦσι. » Τὸ δὲ, μήτιγε, πάντως ἐνταῦθα μηδὲν ἕτερον ἢ τὸ, πῶσῳ γε μᾶλλον, ὑποληπτέον. Καὶ μετ' ἄλιγον· « Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς ἱεράρχης, ὁ τῆς θεαρχικῆς δικαιοσύνης ὑπε-

A aliquam et absurdam, sacrisque sanctionibus contrariam omnino opinionem, quibusdam in animum injecit : nimirum, pia omnia opera, nullam prorsus defunctis utilitatem post mortem ipsorum afferre : eo quod Scriptura dicat : « Concluserit Deus super eos ». » Et : « Referet unusquisque quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum ». » Itemque : « In inferno quis confitebitur tibi »? » et rursus : « Quia tu reddes unicuique secundum opera sua ». » Ac denique : « Quod quisque seminaverit, hoc et metet ». » Sed, o sapientes viri (ut ad eos verba faciamus), scrutamini et discite, magnum quidem esse Dei omnium **585** Domini timorem ; verum multo majorem esse bonitatem ; horrendas quidem ipsius minas esse : cæterum

quæ nescit errare religio suscepit, fixumque et stabile retinuit : sed utilia omnia Deoque accepta, et quæ magno emolumento sint, ac valde salutaria.

B 3. Videte enim quid divina Scriptura ferat : quemadmodum Judas Machabæus in Sion, quæ civitas est Regis magni, cum populum, cui præerat, ab alienigenis hostibus cæsum vidisset, vestibisque eorum excussis, condita in eis idolorum donaria comperisset, expiandi uniuscujusque eorum causa, sacrificia statim propensissimo ad misericordiam Domino obtulerit, inque ea re summæ religionis et charitatis munere perfunctus sit. In quo quidem, ut et in omnibus aliis, divina Scriptura summis eum laudibus demirandum præbuit. Quinimo verbi interpretes, quique testes oculati fuerunt, quorum retibus captus orbis fuit : illi, inquam, Salvatoris discipuli divinique Apostoli, ut in tremendis et intemeratis mysteriis eorum qui in fide dormierunt, memoria fieret instituerunt. Quod etiam firme et sine ulla prorsus controversia apostolica et catholica Christi Deique Ecclesia quæ ad usque fines orbis diffusa est, ab eo tempore ad hunc usque diem semper retinuit, et dum mundus hic stabit, retentura est. Nec quidem inconsulte omnino ; nec temere et sine ratione hoc ab illis est institutum. Neque

4. Quocirca eximius profundusque divinorum interpres Dionysius *, in mystica sua de iis qui dormierunt speculatione, disertè hoc asserit, cujus divina venerandaque verba hic libet adjungere, ad clariorem eorum de quibus dicere proposui, demonstrationem. « Sanctorum preces in hac quoque vita, inquit, nedum post mortem, iis qui sacris precibus sunt digni, hoc est fidelibus efficaces sunt. » (Per voculam *nedum* nihil prorsus intelligere sit, nisi *quanto magis*.) Et paulo post : « Non

* Job iii, 23. * II Cor. v, 10. * Psal. vi, 6. * Psal. lxi, 15. * Galat. vi, 8. * De Eccl. Hier., cap. 7.

VARIÆ LECTIONES.

* Edit. Reg. 1 et Colb. 1 ἐκεῖνο. * Edit. τεθαύμασται.

enim divinus pontifex, divinæque justificationis interpres, ea unquam postularet, quæ gratissima Deo non essent, quæque sibi neganda divinitus accepisset. Ob idque profanis, sive illis qui non sunt baptizati, haudquaquam ista precatur. » Et rursus : « Divinus igitur antistes, quæ grata Deo sunt postulat, quæque ille prorsus daturus est. » Et iterum : « Hoc ergo supplex a divina bonitate petit pontifex, ut errata, quæ per humanam imbecillitatem admissa sunt, ei, qui e vivis excessit, remittat, eumque in viventium regione collocet, in sinu Abraham, Isaac, et Jacob : in loco unde fugit dolor, tristitia, et gemitus ; dissimulante divinæ firmitatis bonitate quas defunctus maculas ex humana fragilitate contraxit : quoniam *nemo*, ut divina Scriptura loquitur ⁷, *mundus est a sorde*. »

Videsne, o adversarie, quomodo utiles esse preces affirmat, quæ pro illis fiunt, qui spe divina freti mortem obierunt ?

586 5. Post hunc vero rursus Gregorius ⁸, qui a rerum divinarum elocutione cognomentum habuit, in oratione quam in Cæsarii fratris funere pronuntiavit, hoc modo de matre sua loquitur : « Auditum est, inquit, præconium omnium auribus dignum, ac matris mœror per egregiam et sanctam pollicitationem, qua se pro filio quidquid opum ipse haberet, in parentale munus oblationem sponderat, exhauritur. » Et quibusdam interjectis : « Atque hæc sunt quæ a nobis proficiscuntur : ac quidem aliqua jam persolvimus, quædam rursus persolvemus, anniversarios nimirum honores commemorationesque, quandiu superstites erimus. » Cernis, ut pia et sancta munera esse anniversarias memorias approbat.

6. Deinde post illum Joannes ⁹ aureo sermone facundus, aureoque cognomine donatus, ille amoris erga pauperes ac pœnitentiæ dux et magister, in sua divinis radiis micante enarratione in Epistolas ad Philippenses et ad Galatas ait : « Nam si gentiles simul cum eis qui diem obierunt, bona sua comburant : quanto magis te qui fide præditus es, operam dare par est, ut fidelem bona ipsius sequantur : non ut et ista in cinerem velut illa redigantur ; sed majorem ei gloriam concilies, ac si obstrictus peccatis erat, qui vita functus est, ipsius peccata deleas : sin autem justus, ea illi in mercedem et remunerationem cedant ? » Et rursus in alia oratione ¹⁰ : « Animum attendamus, quo pacto de iis qui decesserunt bene mereamur : auxilium præsens ac necessarium illis offeramus, eleemosynas scilicet et oblationes. Hoc enim ubi eis fructum ingentemque utilitatem affert. Nam hæc temere instituta sunt, et sapientissimis discipulis Ecclesiæ Dei sunt tradita : ut nempe sacerdos

φήτης, ἐζήτει ποτέ τὰ μὴ τῷ Θεῷ προσφιλέστατα, καὶ πρὸς αὐτοῦ δοθῆσθαι θειωδῶς ἐπηγγελμένα διὰ τοῖς ἀνιέροις, ἤγουν τοῖς ἀφωτίστοις, οὐκ ἐπεύχεται ταῦτα κεκοιμημένοις. » Καὶ αὖθις : « Οὐκοῦν ὁ θεὸς ἱεράρχης ἐξαιτεῖται τὰ φίλα Θεῷ, καὶ πάντως δωρηθησόμεθα. » Καὶ πάλιν : « Ἡ μὲν οὖν εὐχὴ τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος, δεῖται πάντα μὲν ἀφιέναι τὰ δι' ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν τῶν κεκοιμημένων πταίσματα : τάξαι δὲ τοῦτον ἐν χώρᾳ ζώντων εἰς κόλπους Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ἐν ᾧ ἀπέδρα τόπων ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός : παρορώσης ἀγαθότητι τῆς θεαρχικῆς εὐσθενείας τὰς ἐγγενομένας τῷ κεκοιμημένῳ ἐξ' ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κηλίδας, ἐπέπερ, ὡς τὰ λόγια φησιν, οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου. » Βλέπεις, ὁ ἀντιλέγων, πῶς βεβαιοὶ ἐπωφελεῖς ὑπάρχειν τὰς ὑπὲρ τῶν ἐν ἐλπίδι θείᾳ κατοικηθέντων δεήσεις ;

ε'. Μετὰ δὲ τοῦτον αὖθις ὁ τῆς θεολογίας ἐκόνυμος θεορρήμων Γρηγόριος ἐν τῇ εἰς Καισάριον τὸν ἀδελφὸν ἐπιταφίῳ λόγῳ, περὶ τῆς Ἰδίας μητρὸς, « Ἠκούσθη, φησὶ, κήρυγμα πάσης ἀκοῆς ἀξίον, καὶ μητρὸς πάθος κενούται δι' ὑποσχέσεως καλῆς καὶ ὁσίας, δοῦναι τὰ πάντα τῷ παιδί τὸν ἐκείνου πλοῦτον ὑπὲρ ἐκείνου δῶρον ἐπιτάφιον. » Καὶ μεθ' ἕτερα : « Τὰ μὲν οὖν παρ' ἡμῶν τοιαῦτα : καὶ τὰ μὲν ἀποδέδωκεν ¹¹, τὰ δὲ δώσομεν, τὰς δι' ἔτους προσφέροντες τιμὰς τε καὶ μνήμας, οἷ γε τῷ βίῳ περιλειπούμενοι. » Ὅρᾳς πῶς βεβαιοὶ, καὶ καλὰς καὶ ὁσίας καλεῖ, τὰς ὑπὲρ τῶν κατοικομένων τῷ Θεῷ προσαγωγὰς, καὶ τὰς ἐτησίους μνήμας εἰσδέχεται ;

asserit, quæ pro defunctis Deo offeruntur, utque

ς'. Εἶτα μετ' αὐτὸν ὁ χρυσορρήμων ὄντως καὶ χρυσὸς ἐκόνυμος Ἰωάννης, ὁ τῆς φιλοπτωχίας καὶ τῆς μετανοίας ὁδηγὸς καὶ διδάσκαλος, ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους αὐτοῦ καὶ Γαλάτας θεοφεγγεῖ ἐρμηνεῖα, « Εἰ γὰρ Ἕλληνες, φησὶ, συγκατακαίουσι τοῖς ἀπελθοῦσι τὰ ἑαυτῶν, πόσω γε μᾶλλον σὲ τὸν πιστὸν συμπαραπέμψαι δεῖ τῷ πιστῷ τὰ οἰκεία, οὐχ ἵνα τέφρα γένωνται, καθὼς ἐκεῖνα καὶ ταῦτα, ἀλλ' ἵνα μείζονα τούτῳ περιβάλλῃς τὴν δόξαν : καὶ εἰ μὲν ἀμαρτωλὸς ὁ τεθνηκὼς ἦ, ἵνα τὰ ἀμαρτήματα λύσῃ, εἰ δὲ δίκαιος, ἵνα προσθήκῃ γένηται μισθοῦ καὶ ἀνταποδόσεως. » Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ λόγῳ, « Ἐπινοήσωμεν, φησὶ, τοῖς ἀπελθοῦσιν ὠφέλειαν : δῶμεν αὐτοῖς τὴν προσοῦσαν βοήθειαν, ἐλεημοσύνας λέγω, καὶ προσφορὰς : καὶ φέρει τοῖς πολλῇ τὸ πρᾶγμα τὴν ὄνησιν, καὶ μέγα τὸ κέρδος καὶ τὴν ὠφέλειαν. Καὶ γὰρ εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχε ταῦτα νενομοθέτηται, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ πανσόφων μαθητῶν παραδέδοται, φημὶ δὴ τὸ ἐπὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων εὐχὴν ποιῆσθαι τὸν ἱερέα ὑπὲρ τῶν ἐν

⁷ Job xxv, 4. ⁸ Orat. 10. ⁹ Vide hom. 32 in Matth. ¹⁰ Hom. in Epist. ad Philipp.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ Apud Dionys. φιλανθρωπίας, quod in mss. legit Billius. Œcolampadius etiam posuit clementiam. Nogarola, sua benignitate. ¹² Legendum ἀποδέδωκαμεν.

πίσται κεκοιμημένων, εἰ μὴ ἴσασιν αὐτοῖς πολὺ τὸ κέρδος ἐκ τούτου καὶ πολλὴν τὴν ὠφέλειαν. »

ζ'. Εἶτα σὺν τούτοις ὁ πάνσοφος αὐθις Νυσσαίων Γρηγόριος οὕτω φησὶν· « Οὐδὲν ἀλογίστως, οὐδ' ἀκερδῶς ὑπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ κηρύκων καὶ μαθητῶν παραδέδοται, καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ πανταχοῦ Ἐκκλησίᾳ διακεκράτηται· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα πάντως ἐπωφελές καὶ θεάρεστον, τὸ μνήμην δηλονότι ποιεῖν ἐπὶ τῆς θείας καὶ παμφαοῦς μυσταγωγίας, τῶν ἐν ὀρθῇ τῇ πίστει καὶ κεκοιμημένων. »

η'. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι « Σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, » καὶ, « Θερίσει πᾶς τις ὃ ἔσπειρε, καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα, περὶ τῆς παρουσίας πάντως τοῦ Κτιστοῦ ^ε, καὶ τῆς τότε φρικτῆς ἀποφάσεως εἴρηται, καὶ τῆς τοῦ κόσμου τοῦδε συμπερατώσεως. Τότε γὰρ ὅλως βοηθείας οὐκ ἔσται καιρὸς, ἀλλὰ πᾶσα παράκλησις ἀπρακτος. Τῆς πανηγύρεως γὰρ διαλυθείσης, οὐκ ἔστι πραγματείας ἐμπόρευμα. Ποῦ γὰρ οἱ πένητες τότε; ποῦ λειτουργίαι; ποῦ ψαλμοὶ; ποῦ εὐποίαι; ποῦ ἀγαθοεργίαι; Διὸ πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ἀλλήλοις ἐπικουρήσωμεν, καὶ τῷ φιλαδέλφῳ καὶ φιλανθρώπῳ καὶ φιλοψύχῳ Θεῷ τὰ τῆς φιλαδελφίας προσοίσωμεν· δέχεται γὰρ εὖ μάλα, καὶ τοῖς ἀσυμφθᾶστως ^ε, καὶ ὅλον εἰπεῖν, ἀνετοίμως ἐκδημήσασιν, τὰς ὑπὸ τῶν τούτοις προσφερομένας τῶν ὑστερημάτων ἀναπληρώσεις εἰς ἔργον τούτοις καὶ πρᾶξιν λογίζεται. Θέλει γὰρ οὕτως ὁ φιλόανθρωπος· Κύριος αἰτεῖσθαι, καὶ νέμειν τὰ τῶν ἰδίων κτισμάτων πρὸς σωτηρίαν αἰτούμενα, καὶ τότε μᾶλλον ὀλικῶς ἐπικάμπτεται· οὐχ ὅταν τις μόνον ὑπὸ ἰδίας ψυχῆς ἀγωνίζηται, ἀλλ' ὅταν ὑπὲρ τοῦ πέλας τοῦτο ἐργάζηται. Ἐντεῦθεν γὰρ ἐπὶ τὸ θεομίμητον ἐκτυποῦται, καὶ τὰς ἐτέρων δωρεὰς, ὡς οἰκείας ἐξαιτεῖ χάριτας, καὶ τῆς τελείας ἀγάπης τὸν ὄρον ἐμπερικλείει, καὶ τὸν μακαρισμὸν ἐκ τούτου πορίζεται ^ι, καὶ τὴν ἰδίαν σὺν τῇ τοῦ πέλας εὐεργετεῖ ψυχὴν ὅτι μάλιστα. »

θ'. Τί δὲ καὶ δυσαχθὲς τὸ πρᾶγμα νενόμισται; μήτι τὴν Φαλκονίλλαν (1) ἢ πρωτόμαρτυς οὐκ ἔσωσε μετὰ θάνατον; Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖς, ὅτι αὕτη κατ' ἀξίαν, ἐπεὶ πρωτόμαρτυς, καὶ ταύτης δέον εἰσακουσθῆναι τὴν δέησιν. Ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτό φημι· Καλῶς ἢ πρωτόμαρτυς ἐκεῖ. Σκόπει δὲ πάλιν, ὑπὲρ τίνος ἢ αἰτησίς· ὅτι περ ὑπὲρ Ἑλληνίδος, εἰδωλολάτριάς τε καὶ

pro illis qui in fide dormierunt, in tremendis mysteriis orationes fundat, nisi scivissent quæstum inde magnum et emolumentum illis obvenire.

7. His astipulatur sapientissimus Gregorius Nyssenus ¹¹, cujus hæc verba sunt: « Nihil inconsulte, nihilque perperam a Christi præconibus et discipulis traditum fuit, et in omnibus Dei Ecclesiis invaluit: sed res utilis est et Deo placens, ut in divina splendidissimaque mysteriorum celebratione, eorum qui in recta fide obierunt, memoriam agamus. »

8. Enimvero dictum hoc: « Tu reddes unicuique secundum opera sua ¹²; » et: « Quod quisque seminaverit, hoc et metet ¹³, » et quæ his similia sunt, de Creatoris dubio procul adventu, deque ferenda tunc terribili sententia, nec non de mundi consummatione pronuntiata sunt. Non enim tunc auxilii tempus suppetet, sed omnis frustra deprecatio erit. Quippe solutis nundinis, mercaturæ vacare non licet ¹⁴. Nam ubi tunc pauperes erunt? ubi missæ? ubi psalmorum pensa? ubi beneficiæ opera? quamobrem ante illam horam alii aliis opitulemur, ac fratrum hominumque et animarum amantissimo Deo, quæ fraterni officii sunt offeramus. Libentissime siquidem hæc accipit, et iis qui præmature, atque, ut ita dicam, imparati, vivis excesserunt, eas quas sibi familiares et propinqui **587** eorum offerunt, prætermissi officii vices ascribit, perindeque reputat ac si illimet his functi operibus fuissent. Sic enim clementissimus Dominus abs se peti vult, et iis quos condidit, ea rogatus præstare, quæ salutem ipsorum conducat. Ac tunc demum inflectitur, cum quis non modo pro anima sua nititur, sed proximi causa operis aliquid navat. Hac enim ratione expressam in se Dei similitudinem refert, donaque pro aliis, veluti gratias sibi concedendas postulans, perfectæ charitatis rationem asciscit, sibique beatitudinem parat, suam ipse animam una cum proximi anima beneficiis afficiendo.

9. Quidnam autem est, cur hoc molestum et grave quibusdam videatur? Annon quæ prima in feminis martyrium obiit, Falconillæ vita sanctæ salutem attulit? At fortasse dicet, id eam consecutam esse quod martyrum princeps erat, æquum fuisse ut preces ipsius exaudirentur. Recte, inquam ego, ais, illam fuisse martyrum

¹¹ Locus nusquam occurrit in editis. ¹² Psal. lxi, 13. ¹³ Galat. vi, 6. ¹⁴ Gregor. Naz. orat. 40.

VARIÆ LECTIONES.

^ε Forte τοῦ κριτοῦ, *judicis*. ^ε ἀσυμφθᾶστως, Billius vertit *improvisè*. Sit velut præmature, cum necdum metani vel expiationis, vel perfectionis attigerint. ^ι Reg. 1 φιλάγαθος. ^ι Edit. καὶ μακαρισμὸν ἐκ τοῦ τὴν τοῦ πέλας εὐεργετεῖν ψυχὴν, ὅτι μάλιστα κομίζεται. Media desunt. Favet Colb. 1.

NOTÆ.

(1) *Μήτι τὴν Φαλκονίλλαν*. Falconillæ vita sanctæ. Liberatam esse ab inferis Falconillam significatur quidem in Actis sanctæ Theclæ, quæ vir eruditissimus mihi que amicissimus D. Græbius in Spicilegio primi sæculi edidit: nec Basilius Seleuciensis omisit, lib. 1 de miraculis sanctæ Theclæ. Ejus

etiam, ut et ereptæ rursum ex inferis Gregorii Magni precibus Trajani animæ, mentio sit in Euchologio, cap. 96, et in aliis libris Græcorum. Unde multa de eis disputat Allatius in dissertationibus *De lib. Eccl. Græc.*

primam. Verum hoc velim rursus consideres, pro quamquam hæc postulabat? Nempe pro gentili, idolorum cultrice, profanaque prorsus, et quæ alieno domino operam locarat. Hic vero fidelis pro fideli ad Dominum eundem preces fundit. Alterum igitur cum altero compara, ut res æqualis fiat, nullumque relinquatur dubium.

10. Confer te rursus ab istis ad alia ejusdem generis et roboris : nimirum ad Palladii ad Lausum historiam, in qua miracula quæ magnus mirificusque Macarius patravit, summa fide verissimisque descripta sunt. Is enim aridum quoddam cranium de iis qui obierant sciscitatus, cuncta perdidit. Cumque insuper quæsiisset, Nunquamne solatii aliquid receperitis? (consuetum enim viro sancto erat pro defunctis orare, auebatque scire, an fructuosæ illæ preces essent :) hoc Dominus qui amat animas seruo suo patefacere volens, veritatis sermonem siccæ huicce calvariæ inspiravit. Quo tempore, inquit, preces pro defunctis offers, nunc sane nonnihil solaminis accipimus.

11. Iterum alteri cuiquam divinorum Patrum, cujus discipulus quidam negligenter vixerat, inque ea negligentia vitæ tandem metam attigerat, misericordissimus animarum amator Dominus, senis lacrymis et precibus motus, eum instar divitis cujus in Lazari parabola fit mentio¹⁴, ad colum usque igne flagrantem illi ostendit. Cum deinde senex multis se laboribus afflisset, Deum assiduis fletibus obsecrando, rursus ad zonam usque flammarum incendio mersum vidit. Demum postquam vir sanctus labores laboribus addiderat, liberum illum prorsus atque ab igne exemptum per visum Deus ostendit seni.

12. **588** Quis sane tot de istis rebus testimonia, quæ sanctorum Vitæ divinæque revelationes complectuntur, ex ordine queat recensere? Quibus prespicue evincitur, etiam post mortem magnopere defunctis prodesse, quæ pro illis preces ac missæ atque eleemosynæ fiunt. Neque enim omnino perit quidquam eorum quæ Domino feneramur : sed maxima cum usura ejus remuneratio provenit.

13. Nam quod attinet ad illud Prophetæ effatum : « In inferno quis confitebitur tibi¹⁵ ? » superius dictum a nobis est, minas quidem illius om-

πάμπαν ἀνιέρου καὶ ἀλλοτρίου κυρίου ἐργαζοῦς. Ἐνταῦθα δὲ πιστῆς ὑπὲρ πιστοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν Δεσπότην. Θὲς τοίνυν ἐκ θατέρου εἰς θάτερον, ὡς ἂν το πρᾶγμα ἐξισωθῆσεται, καὶ τὸ διατάζον οὐχ ὑπολείφθῃται.

1. Διελθέ μοι αὐθις ἐκ τούτων (2) εἰς ἕτερα ταυτοδύναμα καὶ ὁμότροπα· λέγω δὴ τὴν Παλλαδίου πρὸς Λαῦσον ἱστορικὴν βίβλον, ἐν ἧ τὰ κατὰ τὸν μέγαν καὶ θαυματουργὸν Μιχαῆριον παναληθῶς ἀναγράφεται θαύματα· πῶς τὸ ξηρὸν κρανίον πυθόμενος, τὰ περὶ τῶν κεκοιμημένων μεμάθηκεν ἅπαντα. Εἶτα πρὸς τοῦτο· Οὐδέποτε τοίνυν τινὰ παραμυθίαν εὐρίσκετε; (ἦν γὰρ ὁ ἅγιος συνήθως ποιῶν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὐχάς, καὶ γινῶναι ἐφίετο εἰ ἄρα πρὸς ἄνησιν γίνονται) τοῦτο δὲ βουλευθεὶς ἐπιδείξασθαι ὁ φιλόψυχος Κύριος, καὶ τὸν ἐαυτοῦ πληροφορησάμενος θεράποντα, τῷ ξηρανθέντι κρανίῳ λόγον ἀληθείας ἐνέπνευσεν. Ὅτε, φησὶν, ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τὰς δεήσεις προσφέρεις, τότε μικρὰς παραμυθίας τινὸς αἰσθανόμεθα.

ια'. Ἄλλω δὲ πάλιν τῶν θεοφόρων Πατέρων μαθητὴν ἔχοντι ἐν ἀμελείᾳ βιοῦντα, καὶ τοῦτον πρὸς τὸ τοῦ βίου πέρας ῥαθύμως ἐπιφθάσαντα, ὁ πανοικτίρμων καὶ φιλόψυχος Κύριος, μετὰ δακρύων αἰτησάμενος τοῦ γέροντος, ὡς τὸν κατὰ τὸν Λάζαρον πλούσιον ἐν τῇ φλογὶ καυσούμενον μέχρι τραχήλου ὑπέδειξεν· ὡς ἐντεῦθεν πολλὰ τοῦ ἁγίου πονήσαντος, καὶ σὺν δάκρυσι τὸν Θεὸν ἐκλιπαρήσαντος, μέχρι τῆς ζώνης πάλιν ὑπέδειξεν. Εἶτα καὶ αὐθις κόπους τοῖς κόποις τοῦ ἁγίου προσθέντος^κ, παντελεύθερον, καὶ τοῦ πυρὸς λελυτρωμένον ἐν ὄπτασίᾳ τῷ γέροντι δέδειξε.

ιβ'. Καὶ τίς ἂν δυνηθεῖη καθ' εἰρμὸν τὰς τούτων μαρτυρίας ἐκδιηγῆσασθαι, τὰς ἐν τοῖς τῶν ὁσίων βίοις ἐντεταγμένας, ἐν μαρτυρίοις τέ φημι καὶ θεαῖς ἀποκαλύψεσιν, ἐναργῶς παριστώσας, καὶ μετὰ θάνατον μέγιστα τοὺς κατοικομένους εὐεργετεῖν, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γινομένας εὐχάς τε καὶ λειτουργίας καὶ ἐλεημοσύνας; Οὐδὲν γὰρ τῶν δανεισθέντων Θεῷ ἀφανίζεται ὅλως, ἀλλὰ σὺν μεγίστῃ προσθήκῃ παρ' αὐτοῦ ἀνταμείβεται.

ιγ'. Περὶ δὲ τοῦ φάναι τὸν Προφήτην, « Ἐν δὲ τῷ ἄδῃ τίς ἐξομολογηθήσεται σοι, » προσειρήκαμεν, ὡς αἱ ἀπειλαὶ μὲν φρικώδεις τοῦ παντεπόπτου· νικᾷ δὲ

¹⁴ Luc. xvi, 23. ¹⁵ Psal. vi, 6.

VARIE LECTIONES.

* Edit. προσθήσαντος.

NOTÆ.

(2) Διελθε καὶ αὐθις ἐκ τούτων· Confer te rursus ab istis. Historia hæc in Vitis Patrum Rufino auctore lib. iii, nec non Incerti, Paschasio interprete lib. vi, invenitur. Billius ait se accepisse a Gentiano Herveto et existare illam in libro qui *Doctrina Patrum* inscribitur, cum hodie non legatur in *Historia Lausiaca*, ex qua citatur ab auctore. Ac plane qui-

dem reperitur in Apophthegmatis PP. quæ Cl. Cotelierius edidit t. I *Mon. Eccl. Græcæ*, in *Macario*. Leo item Allatus dissert. 2 *De lib. Eccl. Græcæ*. p. 412, eam ex Lausiaca a Nicephoro Blemmyda transsumptam asserit. In hac explicanda sanctus Thomas operam posuit in 4, dist. 45, q. 2, a. 2 ad 4, et alii.

ταύτας ἢ ἀγαθὸς αὐτοῦ φιλοφροσύνη. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ φάναί τὸν ὑποφήτην¹ ταῦτα, γέγονε πάντως ἐν τῷ βῆθι ἐξομολόγησις· ἐκείνων λέγω τῶν ἐκεῖ πιστευσάντων ἐν τῇ σωτηρίᾳ τοῦ Δεσπότη καὶ θεοῦ. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ' ὡς εἴρηται, καὶ ἐκεῖ τοὺς πιστεύσαντας.

Τινὲς γοῦν φασὶ τοὺς προκεπιστευκότας,

Οἱ τινὲς εἰσι πατέρες καὶ προφῆται,
Κριταί, βασιλεῖς σὺν αὐτοῖς, καὶ τοπάρχαι,
Καὶ τινες ἄλλοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων
Εὐαριθμητοί, καὶ πρόδηλοι τοῖς πᾶσιν.
Ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντεροῦμεν,
Τοῖς δοξάζουσιν ὧδε· ὡς οὔτε δῶρον,
Οὔτε θαυμαστὸν, καὶ παράδοξον τοῦτο,
Τὸ σῶσαι Χριστὸν τοὺς πεπιστευκότας.
Ἐπεὶ κριτὴς δίκαιος ὑπάρχει μόνος,
Καὶ πᾶς ὁ τούτῳ πιστεύσας οὐκ ὀλεῖται.
Ἔδει τοιγαροῦν τούτους σωθῆναι πάντας,
Καὶ τῶν τοῦ βῆθι δεσμῶν ἀπαλλαγῆναι,
Τῇ καταβάσει τοῦ θεοῦ καὶ Δεσπότη.
Ὁ καὶ γέγονε τῇ τούτου προμηθείᾳ.
Οἱ δὲ γε χάριν φιλοφροσύνης μόνης
Σωθέντες ὑπάρχουσιν, ὡς οἶμαι, πάντες,
Ὅσοι τὸν βίον καθαρῶτατον εἶχον,
Καὶ πᾶσαν πρᾶξιν ἀρίστην ἐπετέλουν.
Ἰσχνῶς βιοῦντες, ἐγκρατῶς, καὶ σωφρόνως,
Τὴν δὲ γε πίστιν ἀκραίφνη^m τε καὶ θεῖαν,
Οὐ κατέλαβον, μὴ γυμνασθέντες ὄλως,
Ἄλλ' ἀδίδακτοι μείναντες τὸ παράπαν,
Τούτους ὁ πάντων ταμίης καὶ Δεσπότης,
Ἐλκυσεν, ἐξώγησε δικτύοις θεαῖς.
Καὶ τούτους ὑπέκλινε πιστεῦσαι τούτῳ,
Λάμψας ἐπ' αὐτοὺς τὰς θεϊκὰς ἀκτῖνας,
Καὶ δείξας αὐτοῖς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας.
Οὐ γὰρ ἠνέσχετο ὁ συμπαθὴς τῇ φύσει,

Εἰς κενὸν τούτων τοὺς κόπους γεγενῆσθαι.
Ἐκέκτηντο γὰρ ἐργωδέτατον βίον,
Ἐπίμοχθόν τε καὶ στενὸν ὑπὲρ λόγον·
Ἀυτοκράτορες τῶν παθῶν γεγονότες,
Καὶ τῶν ἡδονῶν καταπεύσαντες ἅμα,
Ἀκτησίαν τε πᾶσαν ἐξησκηκότας,
Ἐγκράτειάν τε σὺν ἀγρυπνίᾳ πάλιν,
Καὶ πᾶσαν ἀπλῶς ἀρίστην ἐργασίαν·
Οὐκ εὐσεβῶς μὲν, ἀλλ' ὁμῶς διελθόντες,
Τὴν ἀνωτάτω πρόνοιαν, ὡς ἐδόκουν,
Ἄριστα σεβόμενοι, πλὴν ἐσφαλμένως.
Εἰσὶ δὲ τινες, οἳ καὶ τὴν θεῖαν δόξαν,
Τῆς πανσθενουργοῦ κατέλαβον Τριάδος
Ἰσχνῶς, ἀμυδρῶς· ἀλλ' ἐδόξασαν ὁμῶς.
Ἄλλοι δὲ τὴν ἀρχαίωσιν εἶπον τοῦ Λόγου (5),

nium inspectoris horrendas esse: eas vero ab inenarrabili ipsius humanitate superari. Nam postquam Propbeta hæc pronuntiavit, fuit nihilominus quibusdam in inferno confessionis locus; illis videlicet, qui in salutari Domini descensu crediderunt. Neque enim ille vitæ auctor cunctis nullo discrimine salutem dedit; sed illis demum, qui illic quoque sicut dictum est crediderunt.

Itaque quidam aiunt salutem esse adeptos [qui ante fidem habuerant,

Patres nimirum atque prophetas,
Judices, et reges, ac præsidēs,
Ac cum eis alii ex Hebræorum plebe,
Numero pauci, cunctisque manifesti.
Nos vero ad hæc sic respondebimus:
His qui ita sentiunt, non beneficium,
Nec mirum quid, nec novum istud est,
Christum hos salvare qui crediderunt:
Quando solus ipse justus est iudex,
Nec ullus perit, in ipsum qui credidit.
Ergo oportebat hos omnes salvos esse,
Et ab inferni vinculis liberari,
Descendente illuc Deo atque Domino.
Id quod et ejus providentia accidit:
At illi sola ipsius bonitate,
Mea sententia salutem acceperunt,
Quicumque vitam purissimam egerunt,
Omnique actione optima perfuncti sunt,
Modeste vivendo, temperanter et castè,
Tametsi puram atque divinam fidem
Non perceperunt; nec tamen eruditi
Sed nulla omnino imbuti doctrina manentes,
Hos provisor omnium ac Dominus
Attraxit ad se: divino cepit rete.
Istos et inflexit, ut in ipsum crederent,
Radios in eos divinos injiciens,
Et veritatis ostendens ipsis lucem.
Non enim sustinebat, qui natura est miseri-

[cors,

Horum incassum tot labores cedere.
Perdifficilem enim vitam nacti fuerant,
Ærumnosamque et angustam supra modum,
Affectionibus imperantes animi:
Et voluptates insimul respicerant,
Paupertatemque colentes omnigenam,
589 Continentiam, ac rursum vigiliis,
Universa demum virtutis munera,
Et si non pie, at tamen expleverant;
Summam Providentiam, ut videbatur ipsis,
Recte colentes, non sine erroris labe.
Quin sunt nonnulli qui divinam gloriam
Cunctipotentis agnoverunt Triadis
Tenuiter, ac obscure; at tamen agnoverunt.
Verbum dixerunt carnem factum alii,

VARIÆ LECTIONES.

¹ Reg. 2 et Colb. προφήτην. = R. 1, Colb. 1 τὴν ἀκραίφνη καί.

NOTÆ.

(5) Sibyllas, ni fallar, innuit, quibus Montanistæ carmina supposuerunt, quæ res omnes quas Christus g-ssit, tanquam prænuntiatas representant.

Colendas pœnas, ac resurrectionem.

Alii natales illius ex Virgine,

Quam et proprio indicarunt nomine :

Maria quippe puellæ nomen est, inquit.

Omnia rursus prædixerunt aliqui

Eximia a Christo edita miracula,

Circa defunctos, circa claudos et mutos

Circa leprosos, circa surdos, et febres,

Circa hydropicos atque manus aridas.

Deambulanti supra mare dixerunt :

Benedictionem panum atque piscium,

In vina rursus conversas aquas,

Hæmorrhousam et incurvam curatas,

Una prænuntiantes cum pluribus aliis.

Hos, inquam, divina Verbi potentia

In interitum non passa est rucere,

Nec recte factorum mercedem amittere,

Nulla enim pars temporis quam dederit,

Ut prædiximus, in obscuritatem abit :

Sed conservata universis redditur,

Auctiore mensura, his qui bene vixerunt.

Qui vero vitam transegerunt turpiter,

Quique nihil prorsus gesserunt unquam boni,

Ut neque semen, nec fructum habuerint :

Quinimo vita, sermonibus, et fide.

Modis omnibus aberrando lapsi sunt,

Nec imbre divino irrigati cœlitus,

Germinis quidpiam ediderunt.

Non enim sementem dederunt, ut dicebam

[modo, C

Nec illucente vero sole gloriæ,

Efflorescerunt, quia steriles erant.

His Christus nulli emolumento fuit ;

Nec lapsos, ut puto, secum suscitaverit,

Ut qui salutis indigni prorsus essent :

Quin nec in ipsum hos credidisse arbitror.

Horum enim mentes obcæcaverat,

Spiritualesque cordis oculos,

Tenebrarum elatio, primus scilicet draco.

Quem a prima ætate coluerunt,

590 Ne videntes viderent, ut est in oraculo,

Neve intelligentes, omnino intelligerent.

Reliqui autem omnes qui semen habuerant,

Jubare solis exorto floruerunt,

Et immissa pluvia germinarunt.

En qua nos oratio provexerit, ut rem pene opertam, Deo juvante, explicaremus, idque non velut sententiam ferentes (hoc enim indignitas nostra non patitur), sed rationibus et conjecturis, ut charitas postulat, indulgentes. Hi sunt itaque, ut opinor, quibus in inferno salutem Christus attulit.

A Πάθη τε σεπτὰ, καὶ τὴν ἔγερσιν τούτου ·

Ἐτεροι δὲ γέννησιν τὴν ἐκ Παρθένου,

Ὀνομασίαν τε ταύτης προειπόντες.

Μαρία γὰρ, φησὶν, ὄνομα τῆς κόρης.

Αὐθις ἔνιοι προκατέλεξαν πάσας

Τὰς ὑπερφυεῖς ἢ Χριστοῦ θαυματουργίας.

Τῶν νεκρῶν τε καὶ πηρῶν, καὶ μογιάλων,

Λεπρῶν, καὶ κωφῶν, καὶ τῶν πυρεκτιῶντων,

Παραλελυμένων τε καὶ δαιμονιῶντων,

Ἵδεριῶντων ἅμα καὶ ξηροχειρῶν,

Καὶ τῆς θαλάσσης τὸν περίπατον ἔνθεν,

Ἄρτων τὴν εὐλόγησιν καὶ τῶν ἰχθύων,

Μεταβολὴν ὕδατος αὐθις πρὸς οἶνον,

Αἰμορροούσης καὶ συγκυπτούσης ἄρδην,

Τὰς ῥώσεις προφήσαντες, σὺν ἄλλοις πλείστοις ·

B Τούτους ἡ θεία τοῦ Λόγου ἐνέργεια,

Οὐκ ἠνέσχετο παριδεῖν ὀλωλότας,

Οὐδ' ἀπολέσαι τὰς πρᾶξεις τὰς ἀρίστας.

Τὸ γὰρ δανεισθὲν αὐτῷ τοῦ χρόνου μέρος,

Καθὸ προειρήκαμεν, οὐκ ἀμαυροῦται ·

Ἄλλὰ φυλαχθὲν, ἀποδίδεται πᾶσι

Τοῖς καλῶς βιώσασιν, μετὰ προσθήκης.

Οἱ δὲ γὰρ βίον αἰσχρὸν βεβιωκότες,

Καὶ μηδὲν ὄλως τῶν χρηστῶν πεπραχότιες,

Σπόρον ἢ καρπὸν μηδ' ὄλως κεκτημένοι ·

Ἄλλὰ καὶ βίῳ, καὶ λόγῳ τε καὶ πίστει,

Εἰς ἅπαν ὑπάρχοντες κατεσφαλμένοι,

Οὔτε τῆς βροχῆς τῆς θείας οὐρανῶθεν

Χεθείσης αὐτοῖς, ἐβλάστησαν καθόλου ·

Οὐ γὰρ, ὡς ἐφθην εἰπὼν, ἔβαλον σπόρον,

Οὔτε λάμψαντος τοῦ τῆς δόξης ἡλίου ·

Ἐπεπάνθησαν, ὡς ἄκαρποι καθόλου ·

Τούτους οὐκ ὀνίνησι Χριστὸς εἰς ἅπαν,

Οὐ συνήγειρεν, ὡς οἶμαι, πεπτωκότας,

Ὡς ἀναξίους παντελῶς σωτηρίας.

Οὔτε μὴν ἐπίστευσαν αὐτῷ, δοκεῖ μοι.

Ἐπήρωσε γὰρ αὐτῶν τὰς διανοίας

Καὶ τοὺς νεεροὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας,

Ἡ τοῦ σκότους ἑπαρσις, ὁ πρῶτος δράκων,

Οὗ θεραπευταὶ γεγονόσιν ἐκ πρώτης,

Ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσιν, ὡς θέμις,

Καὶ συνιέντες μὴ συνιῶσιν ὄλως.

Οἱ δ' ἄλλοι πάντες οἱ σπόρον ἐσχηκότες,

Ἐπεπάνθησαν τοῦ ἡλίου φανέντος,

D Ἐβλάστησάν τε τῆς βροχῆς γεγονούσας.

Ἴδε ποῦ φέρων ὁ λόγος ἀνήγαγεν ἡμᾶς, λῦσαι σὺν θεῷ καὶ διευκρινῆσαι πρᾶγμα μικροῦ δεῖν κεκαλυμμένον · καὶ τοῦτο οὐκ ἀποφαντικῶς, διὰ τὸ ἀνάξιον, ἀλλὰ συλλογιστικῶς, διὰ τὸ φιλάδελφον. Τούτους ἔσωσεν, ὡς ἔγωγε οἶμαι, ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾄδῃ P.

VARIAE LECTIONES.

ἢ Sic et Colb. 1, R. 1 ὑπερφυεῖς, al. ὑπερτελεῖς. ὁ Bill. [in mss. pro τοῦ τῆς δόξης ἡλίου, habetur τοῦ τῆς δικαιοσύνης] quæ lectio, quantum ad sensum, imo et ad Scripturam sacram, quæ Deum solem justitiæ interitum vocat, accommodatior videtur. Tamen pedum ratio, quæ in his versibus exacte servatur, eam me sequi prohibet. Sequenti versu pro ἄκαρπον, ἄκαρποι, legendum ex mss.] quam quidem posteriorem lectionem Regii codd. tradunt, excepto uno n. 1820. ἢ In Reg. 5 additur κατελθὼν, quod Billius in suo legit, sed superfluum putat.

ιδ'. Δέδεικται τοίνυν τῆ τοῦ Χριστοῦ συνεργίᾳ, ὅτι περ γέγονε ἐν τῷ ἄδῃ ἐξομολόγησις. Ταῦτα δὲ φάμεν, οὐχὶ τὴν προφητείαν ἀναιροῦντες· μὴ γένοιτο ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενοι τὸν ὑπεράγαθον Κύριον ὑπὸ τῆς οικείας φιλανθρωπίας νικώμενον· ὥσπερ καὶ τὸ, « Νινευὶ καταστραφήσεται· » καὶ αὕτη οὐ κατέστραπται, ἀλλὰ νενίκηκε τὴν κρίσιν ἢ ἀγαθότης. Καὶ ἐν τῷ Ἐζεκιᾷ, « Τάξαι, φησὶ, περὶ τοῦ οἴκου σου. Ἀποθνήσκεις γὰρ σὺ, καὶ οὐ ζώσεις· » καὶ αὐτὸς οὐκ ἀπέθανε. Καὶ ἐν τῷ Ἀχαάβ· « Ἐπάξω, φησὶ, κακὰ· » καὶ οὐκ ἐπήγαγεν, ἀλλ' εἶπεν· « Εἶδες πῶς κατενόγη Ἀχαάβ; διὸ οὐκ ἐπάξω ἐν ἡμέραις αὐτοῦ κακὰ. » Ἀλλὰ καὶ πάλιν τὴν ἀπόφρασιν ἢ ἀγαθότης ὑπερενίκησεν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις κρίμασι, καὶ εἰς αἰὲν νικήσει μέχρι τῆς ἐσχάτης ἀνταποδόσεως, ὅταν ἡ λήξις τῆς πανηγύρεως ἦξει, καὶ βοήθειας οὐκ ἔσται καιρὸς, ἀλλ' ἀνθρώπος, καὶ τὸ φορτίον αὐτοῦ. Νῦν δὲ καιρὸς πραγματείας, καιρὸς συναλλάγματος, καιρὸς κόπου καὶ δρόμου καὶ μόχθου· καὶ μακάριος ὁ μὴ ὀκλάσας, μήτε χαυνωθείς τῇ ἐλπίδι· μακαριώτερος δὲ ὁ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἀγωνισάμενος.

ιε'. Τοῦτο γὰρ μᾶλλον τέρπει καὶ κατευφραίνει τὸν φιλοκτίρμονα Κύριον, τὸ σπεύδειν ἕκαστον εἰς τὴν τοῦ πέλας βοήθειαν. Τοῦτο καὶ θέλει ὁ ἐλεήμων, καὶ βούλεται, ἵνα ὑπ' ἀλλήλων οἱ πάντες εὐεργετώμεθα, καὶ ζῶντες, καὶ μετὰ θάνατον. Οὐ γὰρ ἂν ἡμῖν ἀφορμὴν ἐδεδώκει, τοῦ μνήμην ἐπὶ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας ποιῆσθαι τῶν προλαθόντων, καὶ πάλιν τριτα, καὶ ἔννατα, καὶ τέσσαράκοντα, καὶ ἑτησίους μνήμας καὶ τελετάς· ἅτινα πάσης ἀντιβρήσεως ἀνευ ἢ καθολικῆ αὐτοῦ καὶ ἀποστολικῆ Ἐκκλησίας, καὶ ὁ ταύτης θεοσύλληκτος καὶ πανευσεβὴς λαὸς ἀπαρασάλευτα κατέχει καὶ ἀδιάβλητα, εἰ μὴ τοῦτο εὐθὲς ἦν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. Πάντως γὰρ εἰ χλεῦη τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ ἀκερδὲς καὶ ἀνόνητον, πολλῶν γεγονότων θεοφόρων ἀγίων πατριαρχῶν, Πατέρων, καὶ διδασκάλων, ἐνέσκηψεν ἂν τούτων ἐνὶ καταπαῦσαι τὴν πλάνην· ἀλλ' οὐδεὶς τούτων ἀνατρέψαι τοῦτο ποτε δεδοκίμακε, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κεκύρωκε· καὶ ὅσμημέραι τὸ πρᾶγμα ἐπαύξεται καὶ προστίθεται, προσθήκην ἐπὶ προσθήκῃ δεχόμενον.

ις'. Δέον τοίνυν καὶ ἄλλων ἱστοριῶν ἐπιμνησθῆναι πρὸς τούτους. Γρηγόριος οὖν ὁ Διάλογος, ὁ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐπίσκοπος, ἀνὴρ, ὡς ἴσασι πάντες, ἐν ἀγιοσύνῃ καὶ γνῶσει ἐξάκουστος, ὧ, φησὶ, λειτουργοῦντι οὐράνιος συνελειτούργει, καὶ θεὸς ἀγγελος. Οὗτός ποτε ἀνὰ τὴν λίθινον πορείαν ποιούμενος, καὶ στὰς ἐξεπίτηδες, εὐχὴν κραταῖαν πρὸς τὸν φιλόψυχον Κύριον ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως πεποίηκεν· ὃς παραυτίκα φωνῆς

14. Sic igitur auspice faventeque Christo monstratum fuit in inferno quoque confessionem existisse. Neque vero hæc diximus, ut prophetiam evertamus (absit!) sed ut planum faciamus, omni bonitate præstantiorem Dominum sua ipsius humanitate vinci. Cujusmodi illud est. « Ninive subvertetur ¹⁶; » quæ tamen subversa non est, sententiæ severitate superata a benignitate, Ezechie quoque: « Dispone, ait, domui tuæ: morieris enim tu, et non vives ¹⁷; » nec tamen ille mortuus est. Item Achabo; « Inducam, inquit, mala ¹⁸; » quæ tamen non induxit; quin potius: ait « Vide, quomodo compunctus est Achab: quamobrem in diebus ejus non inducam mala ¹⁹. » Hic quoque rursus sententiæ benignitas prævaluit, uti etiam in plerisque aliis judiciis: futurumque adeo est ut semper prævaleat usque ad extremam retributionem, quando nundinæ solventur, nec subsidii jam tempus aderit. Nunc porro opis ferendæ negotiandique tempus est: tempus contrahendi, tempus laborum et sudorum; ac beatus ille quidem qui spe non titubarit, qui non intumuerit: beatior vero, qui sua proximique causa laboraverit.

15. Nam hoc misericordem Dominum impensius oblectat et lætificat, cum quisque proximo prodesse studet. Hoc, inquam, misericors ille vult et gratum habet, ut sive superstites in vivis simus, sive post mortem, alii ab aliis mutuo juvemur. Nunquam enim alioqui hanc nobis occasionem dedisset, ut defunctorum in incruento sacrificio meminissimus: rursus catholica et apostolica Ecclesia, religiosissimusque populus Deo duce collectus, in eorum memoriam tertio, nonoque, et quadragesimo die, ac demum vertente anno ad aram faceret, nec ista inconcussa et inviolata retineret et observaret, nisi id ejus oculis acceptum esset. Non enim dubium est, quin si id ridendum ac spernendum foret, nulliusque fructus et utilitatis, cum multi sancti viri, prophetæ et doctores divino afflati numine exstiterint, hoc in cuiuspiam eorum animum injecisset, ut errorem compesceret. Atqui ipsorum nemo unquam morem hunc convellendum putavit: imo quilibet confirmavit, ita ut in dies augeatur, novasque subinde accessiones accipiat.

16. Cæterum alias insuper historias commemorare oportet: atque in medium prodeat Gregorius Dialogus, senioris Romæ episcopus, vir, ut omnes norunt, tum sanctitate, tum doctrina celebris, quem cum sacris operaretur cœlestem **591** et divinum angelum sanctissimi muneris socium habuisse ferunt. Hic cum per stratam viam aliquando graderetur, dedita opera consistens, intentissimas preces pro Trajani delictorum condo-

¹⁶ Jon. iii, 4. ¹⁷ II Reg. xx, 2. ¹⁸ III Reg. xxi, 21. ¹⁹ ibid.

VARIÆ LECTIONES.

¶ Sic Reg 4 et Colb. 1; edit. διάγνωστα; Bill. in suo cod. legit ἀδιάγνωστα, ut habet Colb. Alter B. 1820 ἀκατάγνωστα.

natione ad animarum amantem Dominum fudit, A
 moxque hujusmodi vocem divinitus emissam au-
 divit: « Preces tuas exaudivi, ac Trajano igno-
 sco. Tu vero posthac cave ne preces mihi pro
 impiis offeras. » Quodque hoc verum sit, atque
 ab omni criminatione alienum, totus Oriens Oc-
 cidensque testatur. En hoc præstantius est quam
 quod de Falconilla refertur. Hæc enim nullius
 præter cultum idolorum sceleris conscia erat:
 hic contra plurimos martyres dirissima morte af-
 fecerat.

17. Mirabilis es, Domine, et mirabilia sunt opera
 tua: ineffabilem misericordiam tuam laudamus:
 undequaque enim es ad clementiam pronus, ser-
 visque tuis, tum colendæ charitatis mutuæ, tum
 firmæ in te fidei ac spei occasiones præbes; qui
 nos per famulos tuos docuisti alios pro aliis opera
 bona præstare, expiationes nimirum et holocausta,
 hymnos, psalmodiarum cantus et preces. Neque id
 frustra ac temere: cum fallere nescias, sisque ad
 largiendum facilis, quidquid in tui gloriam offerat-
 ur, infinitis partibus majorem rependis vicem,
 nec inutile est aliquid, quod pro tuo nomine sit
 factum.

18. Quocirca, Patres et fratres, ne quis putet,
 omnia quæ cum fide Deo offeruntur, non magno
 fenore rependi, illi et pro quibus offeruntur. Velut
 enim, qui unguento aliove sancto oleo ægrotum
 cupit ungere, primum ipse qui ungit, unctionem
 participat, tum qua delibutus unctione est ægrotus
 impertit: sic quisquis pro salute proximi navat
 operam, sibi ipse primum, tum subinde proximo
 prodest. Neque enim injustus est Deus, ut ope-
 ris sui obliviscatur, quemadmodum divinus ait
 Apostolus²⁰.

19. Quin magnus quoque Athanasius in elegan-

²⁰ Hebr. vi, 10.

VARIE LECTIONES.

* Edit. οὐ μικρόν. * Edit ἀντίδοσιν.

NOTÆ

(4) Ἀθανάσιος αὐθις ὁ πᾶν. Quin magnus
 Athanasius. Athanasio perinde orationem hanc
 Hugo Etherianus attribuit lib. De animarum re-
 gressu, cap. 15, ubi et eundem locum Latine re-
 citat, hoc modo: « Sed magnus Athanasius ille in
 sermone quem scripsit de dormientibus, sic loquitur:
 Oratio pro fidelibus defunctis non est omit-
 tenda. Ubiunque morte præoccupati fuerint, offe-
 renda est salutaris hostia; offerendum est oleum;
 offerendi sunt quasi pro sepeliendo cerei, Christum
 Dominum vocando in adiutorium. Sunt, inquit, Deo
 acceptabilia hæc, multamque ex ipso referentia re-
 tributionem. Et oleum quidem et cereus, fragrantiam
 odoris emittunt. Invenuta vero hostia propitiatio-
 nem impetrat. Largitio eleemosynarum accumulatio-
 nem conficit retributionis. Talis esse debet pro dor-
 mientibus offerentis intentio, qualis est habentium
 infantem tenerum et debilem quo languescente, ho-
 stiam, oleum, cereos in templo parentes offerunt.
 Verum puer neque contingit, neque offert, prorsus
 existens ignarus sacrificii, sicut abrenuntiationem
 et professionem in regeneratione baptismi. At vero
 promittentium atque offerentium fides absque dubio

θεόθεν ἐνεχθείσης αὐτῷ ἐπακήκοε ταῦτα φησάσης
 « Τῆς εὐχῆς σου, φησὶν, ἐπήκουσα, καὶ συγγνώμην
 Τραϊανῷ δίδωμι. σὺ δὲ μηκέτι προσθῆς ὑπὲρ ἀσε-
 βῶν εὐχὰς προσενέγκαι μοι. » Καὶ ὅτι τοῦτο γνή-
 σιον πέλει καὶ ἀδιάβλητον, μάρτυς ἡ Ἐῖρα πᾶσα καὶ
 Ἐσπέριος. Ἰδοὺ τοῦτο τῆς Φαλκονίλλης ὑπέρτερον.
 Ἐκείνη μὲν γὰρ οὐδενὸς ἄλλου κακοῦ παραίτιος γέ-
 γονεν; οὗτος δὲ πολλῶν μαρτύρων πικρὸν ἐνεστή-
 σατο μέρος.

εζ'. Θαυμαστὸς εἶ, Δέσποτα, καὶ θαυμαστὰ τὰ
 ἔργα σου· καὶ σοῦ τὴν ἀφατον εὐσπλαγχνίαν δοξά-
 ζομεν, ὅτι πάντοτε πρὸς τὸ φιλόανθρωπον νεύεις,
 τοῖς δούλοις σου τὰς ἀφορμὰς παρέχεις, τῆς τε
 φιλαδελφίας, καὶ τῆς πρὸς σὲ βεβαίας πίστεως καὶ
 ἐλπίδος. Καὶ ἐδίδαξας ἡμᾶς διὰ τῶν σῶν θερα-
 πόντων, εὐεργεσίας ποιεῖν ὑπὲρ ἀλλήλων, ἐξιλα-
 σμούς τε καὶ ἰλοκαυτώσεις, ὕμνους καὶ ψαλμωδίας
 καὶ προσευχὰς, οὐκ εἰκῆ καὶ εἰς μάτην. Σὺ γὰρ
 ἀπλανῆς καὶ εὐπάροχος καὶ διδοὺς τοῖς πᾶσιν ὁτιοῦν
 προσφέρουσιν εἰς δόξαν σου μυριοπλασίονα τὴν ἀν-
 τίδοσιν· καὶ οὐδὲν ὅλως τῶν ἐπὶ τῷ σῷ ὀνόματι γινο-
 μένων ἀνόνητον.

ιη'. Μὴ τις τυιγαροῦν τοῦτο οἰέσθω, ἀδελφοὶ καὶ
 Πατέρες, ὅτι περ ὅσα τῷ Θεῷ μετὰ πίστεως προσ-
 φέρονται, οὐ πολλαπλασίονα δίδωσι τὴν ἀντάμει-
 ψιν*, καὶ τῷ ὑφ' οὗ, καὶ δι' οὗ προσάγονται.
 Ὡσπερ γὰρ μύρον, ἢ ἕτερον ἅγιον ἔλαιον, ὁ περι-
 χρίειν θέλων νοσοῦντα, πρῶτον ἐκείνας, εἴτουν ὁ
 χρίων, μετέχει τῆς χρίσεως· εἴθ' οὕτως διαλείπει
 τὸν κάμνοντα· οὕτω πᾶς τις ὑπὲρ τῆς τοῦ πλησίον
 σωτηρίας ἀγωνιζόμενος, πρῶτον ἑαυτὸν ὀνήσειν,
 εἶτα τὸν πέλας. Οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεός, ἐπιλαθέσθαι
 τοῦ ἔργου, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον.

ιβ'. Ἀθανάσιος αὐθις ὁ πᾶν (4), ἐν τῷ εἰς κοιμη-

efficit, ut hæc multam in his pro quibus geruntur,
 habeant efficaciam. Talia docti a Spiritu sancto
 apostoli constituerunt. Talia successores apostolo-
 rum confirmaverunt in spiritu Dei. Talia postmodum
 Ecclesie doctores docendo comprobaverunt. Inde
 est quod incrementum suscipiunt et dilatantur ab
 ortu solis in occasum, ab aquilone in austrum, ad
 gloriam et laudem Regis omnium sæculorum. Plura
 juvaret persequi quæ subjungit Etherianus ex ea-
 dem oratione: sed brevis esse cogor. Ex his sal-
 tem me comperisse monebo, quod Billium, Com-
 betisium, et alios fugerat, hæc etiam verba ἔστω
 οὖν, et quæ subsequuntur, usque ad ishæc alia καὶ
 Βασιλέως τῶν βασιλευόντων, eidem auctori reddenda
 esse. Eustratius Constantinopolitanus in opusculo
 quod scripsit De animarum statu post mortem,
 quodque Cl. Leo Allatus edidit in libro De utrius-
 que Ecclesie perpetua de Purgatorio consensione,
 Orationis ejusdem excerpta quedam attulit, eam-
 que Cyrillo Alexandrino, non Athanasio, ascribit.
 Καὶ ὁ Κύριλλος ὁ σοφώτατος καὶ τῆς Ἀλεξανδρέων
 πόλεως ἐπίσκοπος ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ λόγῳ αὐτοῦ
 Πρὸς τοὺς τολμῶντας λέγειν μὴ δεῖν ὑπὲρ τῶν

θέντας αὐτοῦ παναρμονίῳ λόγῳ, τάδε φησὶν· «Ὅτι κἢν εἰς ἀέρα ὃ ἐν εὐσεβείᾳ τελειωθείς κατατεθῆ, μὴ ἀπαναίνου ἔλαιον καὶ κηροῦς, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἐπικαλεσάμενος, ἐν τῷ τάφῳ προσάψαι· δεκτὰ γὰρ ταῦτα παρὰ Θεῷ, καὶ πολλὴν ἐξ αὐτοῦ φέροντα τὴν ἀντίδοσιν· τὸ γὰρ ἔλαιον καὶ ὁ κηρὸς, ὀλοκαύτωσις· ἡ δὲ γε θεία καὶ ἀναίμακτος θυσία, ἐξιλασμός· ἡ δὲ πρὸς τοὺς πένητας εὐποιία, προσθήκη πάσης ἀγαθῆς ἀντιδόσεως. Ἔττω οὖν ὁ σκοπὸς τοῦ τὴν προσαγωγὴν ὑπὲρ τοῦ κεκοιμημένου ποιούντος· ὃν τρόπον, ὅταν τις νήπιον ἔχη τέκνον, καὶ παντελῶς ἀναρθρον καὶ ἀνίσχυρον, εἶτα νοσοῦντος τούτου, ὑπὲρ αὐτοῦ κηροῦς καὶ θυμίσμα σὺν ἔλαιῳ εἰς θεῖον ναὸν μετὰ πίστεως ἄξῃ, ὀλοκαυτώσῃ τε ταῦτα διὰ τὸν παῖδα· οὐχ ὡς αὐτὸς ὁ παῖς· ταῦτα καὶ κρατεῖ καὶ προσάγει, ὡς τὰς ἀποταγὰς τε καὶ σφνταγὰς ἐπὶ τῆς θείας ἀναγεννήσεως· οὕτω καὶ τὸν ἐν Κυρίῳ τελειωθέντα ἐννοεῖτω καὶ κρατεῖν καὶ προσφέρειν, τοὺς τε κηροῦς καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ τὰ εἰς λύτρον αὐτοῦ προσαγόμενα πάντα· καὶ οὕτω Θεοῦ χάριτι τοῦ μετὰ πίστεως σκοποῦ ἢ οὐδόλως ματαιωθήσεται. Πάντα γὰρ οἱ θεηγόροι ἀπόστολοι, καὶ θυηπόλοι διδάσκαλοι, καὶ πνευματοφόροι Πατέρες, ἐν κατοχῇ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ θεμιτὸν γεγονότες, καὶ τῆς ἐκστατικῆς τούτου δυνάμεως ποσῶς μετεκληφότες, ἐνθέψοματι θεοφιλῶς ἐθέσπισαν τὰς λειτουργίας, εὐχὰς τε καὶ ψαλμωδίας, ἐτησίους τε καὶ μνήμας τῶν προλαβόντων, ἅτινα μέχρι τοῦ νῦν τῇ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ χάριτι ἐπαύξουσι καὶ προστίθενται, ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, καὶ βορρᾶ, καὶ νότον, εἰς δόξαν καὶ αἶνον τοῦ Κυρίου τῶν κυρίων καὶ βασιλέως τῶν βασιλευόντων.»

κ'. Εἶτά φησιν ὁ ὑπεναντίας· Εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, οἱ πάντες σωθήσονται, καὶ οὐδεὶς ἀστοχήσει. Εὐγε τοῦτο, καὶ εἶθε. Αὐτὸ γὰρ διψᾷ, καὶ θέλει, καὶ ζητεῖ, καὶ ἐφίεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρει καὶ κατευφραίνεται ὁ ὑπεράγαθος Κύριος, ἵνα μὴ τις τῶν αὐτοῦ θείων δωρεῶν ἀστοχήσῃ. Μὴ γὰρ ἀγγέλους τὰ γέρα καὶ τοὺς στεφάνους ἠτοίμασε; μὴ διὰ τὸ σῶσαι τοὺς οὐρανίους νόας ἐπὶ τῆς γῆς παραγέγονε, καὶ ἐκ Παρθένου ἀδιαφθόρως σεσάρκωται, καὶ βροτὸς ἐχημάτισε, καὶ παθῶν καὶ θανάτου ἐγεύσατο; μὴ τοῖς ἀγγέλοις ἐρεῖ· «Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, τὴν ἠτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν κληρονομήσατε;» Οὐχ ἔχεις τοῦτο εἰπεῖν ὁ ἀντιλέγων· ἀλλὰ πάντα διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὡσπερ πέπονθεν, οὕτω καὶ ἠτοίμασε. Τίς γὰρ ποιῶν πανδαισίαν, καὶ συγκαλέσας

¹ Matth. xxv, 34.

VARIAE LECTIONES.

¹ Colb. 1 ουχι αὐτὸς ὁ παῖς. R. 1 οὐχ ὡς αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ παιδὸς, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς. Hugo Ethe- rianus sic reddit : *Verum puer neque contigit neque offert, prorsus existens ignarus sacrificii.* ² Reg. 1 κόπου.

NOTÆ.

ἐν πίστει κεκοιμημένων προσφέρειν· οὗ ἡ ἀρχή· Οἱ τῆς ἐαυτῶν διανοίας ὀφθαλμοὺς ἀπενθύνοντες· Cyrilus quoque sapientissimus et Alexandrinæ urbis episcopus in oratione cui titulum fecit :

PATROL. GR. XCV

A lissima oratione de illis qui dormierunt, sic lo- quitur : « Etsi vel in aere depositus sit, qui cum pietate diem obiit, Christo Deo invocato, oleum et ceram ad sepulcrum ejus accendere non recuses. Grata enim hæc acceptaque Deo sunt, ingensque ab eo præmium referunt. Oleum siquidem et cera instar sunt holocausti. incruentum vero sacrificium, propitiatorium est. Tandem beneficentia erga pauperes, omnis bonæ retributionis additamentum **592** est. Quamobrem qui pro defuncto oblationem facit, idem sibi proponat, quod ille qui filium habet infantem, qui ne verbum quidem proferre queat, ac imbecillum prorsus sit. Quem si deinde morbo laborare contingat, ille cereos et suffitum cum oleo in templum cum fide afferet, et pro filio incendet et cremabit : non ut puer hæc teneat et offerat, sed veluti abrenuntiationes et pactiones sunt in divina regeneratione. Sic quoque existimet illum, qui in Domino mortem obiit, cereos et oleum, et cuncta quæ pro ejus redemptione offeruntur, manibus etiam tenere et offerre. Hoc enim pacto, Dei gratia, a fidei sine non abscedet. Nam et divinarum rerum enarratores apostoli, et sacris operantes magistri, afflatique Spiritu Patres ac Numine quantum licet correpti, potentiaque ipsius qua homo extra se rapitur utcumque facti partici- pes divino ore istæc omnia, puta missas, preces, psalmodiarum pensa, annuasque defunctorum memo- rias religiose instituerunt : quæ quidem ad hanc usque diem benignissimi Dei gratia ab ortu solis, usque ad occasum, septentrionemque et austrum, in Dei ac Domini dominorum, ac Regis regum laudem et gloriam augentur, novisque accessioni- bus amplificantur. »

20. Ast, inquit adversarius, si res ita se habet, omnes salutem consequentur, nec ea quisquam frustrabitur. Recte sane : quod utinam ita contin- gat. Hoc enim ipsum est, quod sitit, vult, quærit, et expetit Deus. Atque hoc summe boni Domini gaudium et oblectamentum est ; ut nullus scilicet donis suis excidat. Nunquid enim angelis præmia et coronas paravit ? num hac de causa in terram venit, susceptaque carne ex Virgine citra corruptio- nis labem, mortalis factus, cruciatus et mortem subiit, ut cœlestes mentes salvas faceret ? An dictu- rus angelis est : « Venite, benedicti Patris mei ; possidete regnum quod vobis paratum est ¹ ? » Hoc tu qui contradicis, dicere nequaquam potes. Ve- rum omnia ut propter hominem passus est, sic et

Adversus eos qui dicere audent non esse offeren- dum pro iis qui in fide dormierunt : *cujus initium est* : Qui mentis suæ oculum dirigunt. Scribebat Eustratius sæculo sexto labente.

paravit. Ecquis enim est, qui cum epulas instruxerit, vocatis amicis, nollet omnes venire, spisque bonis satiari? Quorsum enim convivium paravit, nisi ut amicos suos illo exciperet? Quod si hoc nobis adeo curæ est, quid de magnifico Deo, qui solus natura supraquam eximie bonus est, dicemus: qui quo plura largitur, hoc magis et oblectatur, quam is qui accipit, maximamque adeo sibi salutem conciliat?

21. Hoc itaque tecum reputa, qui ea quæ dicta sunt, in dubium revocas? quisquís hominum exiguum quidem virtutis fermentum collegit, nec panem statim ex eo facere non sategit; sed, cum id quidem in animo habuerit, vel ob socordiam, vel incuriam, vel imbecillitatem animi, vel moras quotidie trahendo, non potuit, inopinate præventus cum non speraret, exsectusque improvisa demerentis face, futurum non esse ut justus Judex et Dominus ejus obliviscatur: sed ei post mortem propinquos et amicos suscitabit, quorum mentes regat, et corda trahat, animasque ad opem et **593** auxilium ipse præstandam inflectat: hi Domino corda ipsorum divinitus tangente et impellente in id incumbent, ut quæ a defuncto prætermissa erant, ipsi persolvant. At quisquis rursus flagitiosam vitam undique spinis obsitam, impurisque confertam materiis, posthabitis conscientiae consiliis, duxerit; quin per summam licentiam et accuratioris vitæ neglectum, in voluptatum cæno hæserit, explendoque omnia carnis desideria omnia ex toto animæ cura, sensum omnino carnalem habuerit: hic si eo in statu interceptus e vita migraverit, neminem qui manum porrigat nanciscetur; sed ita omnino cum eo agatur, ut ne ab uxore quidem, aut liberis, aut fratribus, aut cognatis, aut amicis ullatenus adjuvetur: utpote quem nec Deus quidem alicujus faciat.

22. Mihi itaque, ac si cui amicitiae jure devinctus sum, illud si fieri potest contingat, ut ipse mihi auxilio sim, nec officii partem ullam inchoatam relinquam. Sin vero haud impletis muneribus mors præverterit, velit Dominus qui dives est in misericordia, cognatos meos et propinquos inflectere, animosque eorum et corda accendere, ut per bona Deoque accepta opera mihi quam promptissime suppetias ferant, et si quid humana infirmitate prætermiserim officii, id meo nomine post mortem præstent. Fac, Domine, qui mirabilem Deus es, liberalisque indigentium provisor, ut in adventu tuo nihil aut parvum aut magnum occurrat quod vel mihi desit, vel cuiquam eorum qui in te confidunt. Sic enim divino ille eloquio Chrysostomus, cujus supra mentionem feci, me diserte

Α τοὺς φίλους, οὗ θέλει πάντας ἐληλυθέναι, καὶ τῶν ἑαυτοῦ καλῶν ἐμφορηθῆναι; Εἰς τί γὰρ καὶ τὴν εὐωχίαν ἠτοίμασεν, ἀλλ' ἢ τὸ τοὺς οἰκείους δεξιῶσασθαι φίλους; Καὶ εἰ οὖν ἡμῖν τοῦτο ἐπίσπουδον, τί ἂν τῷ μεγαλοδώρῳ, καὶ μόνῳ φύσει ὑπεραγάθῳ, καὶ φιλανθρώπῳ Θεῷ· ὃς νέμων καὶ διδοὺς πλείονα χαίρει καὶ ἐπαγάλλεται, ἢ ὁ λαμβάνων, καὶ σωτηρίαν μεγίστην ἑαυτῷ πορίζομενος;

κα'. Τοῦτο οὖν σκόπει πᾶς τις ὁ τοῖς ῥηθείσιν ἀμφισβητῶν, ὅτιπερ ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ὁ μικρὰν ἀρετῶν ζύμην κτησάμενος, μὴ πεφθακῶς δὲ ταύτην ἀρτοποιῆσαι, ἀλλὰ βουλευθεὶς μὲν, μὴ δυνηθεὶς δὲ τοῦτο, ἢ ῥαθυμίας, ἢ ἀμελείας, ἢ ἀνανδρίας· ἕνεκεν, ἢ τῆς ἐξ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναβολῆς, ἐπιφθασθεὶς δὲ καὶ θερισθεὶς ὡς παρ' ἐλπίδα, οὗτος οὐκ ἐπιληθησεται παρὰ τοῦ δικαίου Κριτοῦ καὶ Δεσπότου, ἀλλ' ἐγερεὶ ὁ Κύριος ἀπ' αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοὺς οἰκείους καὶ ἀγγιστεῖς καὶ φίλους*, καὶ τούτων τὰς γνώμας ἰθυνεῖ, καὶ τὰς καρδίας ἐλκύσει, καὶ τὰς ψυχὰς ἐπικάμψει πρὸς ἀγωγὴν καὶ βοήθειαν τούτου· καὶ σπεύσουσι κινήθεντες θεόθεν, καὶ ἀψαμένου τοῦ Δεσπότου τῶν καρδιῶν αὐτῶν, ἀναπληρῶσαι τοῦ οἰχθηέντος ὑστερήματα. Ὁ δὲ αὖ γε βίον πονηρὸν κερκτημένος, συμπεφυρμένον τε ὄλον ἀκάνθαις, καὶ πλήρη ὄντα ὑλῶν τῶν ἀκαθάρτων, ὃς οὐδέποτε τῆ συνειδήσει διήξεν, ἀλλ' ἀδειῶς καὶ ἀδιαφόρως ταῖς τῶν ἡδονῶν ἐνέκειτο δυσωδίαις, πράττων ἀπάσας τὰς τῆς σαρκὸς ὀρέξεις, καὶ μηδὲν ὄλως περὶ ψυχῆς φροντίζων, ἔχων τε τὸ φρόνημα σαρκικὸν ἅπαν, καὶ οὕτω φθασθεὶς ἐκδημῆσαι τοῦ βίου, ταύτῳ παντελῶς οὐδεὶς ὀρέξει χεῖρα· ἀλλ' οὕτω πάντα τὰ κατ' αὐτὸν διαπραχθήσεται, ὡς μήτε ὑπὸ συνεύνου, ἢ τέκνων, ἢ ἀδελφῶν, ἢ συγγενῶν, ἢ φίλων ἐπικουρηθῆναι τὸ σύνολον, ὅτι μηδ' ἔχει Θεὸς ἐν μέτρῳ τοῦτον.

κβ'. Ἐμοὶ γοῦν, καὶ ὅστις ἐμοὶ φίλος, γέννητο, εἰ μὲν οἶδόν τε, αὐτὸν ἐπικουρῆσαι, καὶ μηδὲν καταλείψαι ὑστέρημα· εἰ δ' ἂν φθασθεῖν μὴ τετελειωμένος, κἂν ὁ Κύριος ὁ πολὺς ἐν ἐλέῳ ἐπικάμψαι μοι τοὺς ἀγγιστεῖς καὶ φίλους, καὶ θερμῆναι τούτων τὰς ψυχὰς καὶ καρδίας, ὡς ἂν δι' ἔργων ἀγαθῶν τε καὶ θεαρέστων ἐπικουρήσωσί μοι λίαν προθύμως, καὶ εἴ τι ὡς ἄνθρωπος καταλείψω ὑστέρημα, ἀναπληρώσειάν μοι μετὰ τὸν πότμον. Ναί, Κύριε ὁ τῶν θαυμασίων Θεὸς καὶ τῶν ἀπόρων ποριστῆς, μηδὲν εὐρεθείη μοι ἐν τῇ σῆ παρουσίᾳ μικρὸν ἢ μέγα ὑστέρημα, μήτε μὴν πᾶσι τοῖς ἐπὶ σοὶ πεποιθόσιν· οὕτω γὰρ μοι καὶ ὁ προμνημονευθεὶς θεορρήμων Χρυσόστομος διαπρυσίως καὶ διδάσκει καὶ κράζει, ἵνα καὶ αὐθις τῶν χρηστοτάτων ὡς αὐτοῦ λογίων ἐφάψωμαι. «Εἰ, φησὶν, οὐκ ἐφθασας περιῶν ἐν τῇ βίῳ τὰ τῆς ψυχῆς σου

VARIAE LECTIONES.

* Edit. et Collb. 1 μερισθεὶς. * Hæ duæ voces desunt in R. 1, Collb. 1, nec legerunt Œcolamp. et Nogarola. † Billii codex χρηστοτάτων χρυσοτάτων. R. 1820 habet duntaxat, χρυσοτάτων.

πάντα διευθετῆσαι, κὰν ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου ἐντελλαι τοῖς σοῖς μετὰ θάνατον πρᾶξι μὴ εἶναι σοὶ τὰ σὰ, καὶ βοήθειαν δοῦναί σοι δι' ἔργων ἀγαθῶν· ἐλεημοσυνῶν λέγω, καὶ προσφορῶν. Κἀντεῦθεν τὸν Αὐτρωτὴν καταλλάξαι· δεκτὰ γὰρ αὐτῷ ταῦτα καὶ πρόσφορα. » Καὶ πάλιν αὐτὸς ἀλλαχοῦ· « Γράφον, φησὶν, ἐν τῇ σῆ, διατυπώσαι μετὰ τῶν τέκνων καὶ συγγενῶν, συγκληρονόμον καὶ τὸν Δεσπότην. Ἐχέτω σου ὁ χάρτης τοῦ Δικαστοῦ τὸ ὄνομα, καὶ μνήμης μὴ ἀμυρεῖτω πτωχῶν· καὶ γὰρ τούτων ἐγγυητής. Οὐ δίδομεν τοίνυν ἀφορμὰς καὶ προφάσεις τοῦ ζῶντά τινα μὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνας, ἀλλὰ φυλάττειν ταύτας μετὰ τὸν θάνατον· ἔκτοπον γὰρ τοῦτο πάντη καὶ βέβηλον, καὶ τῆς θείας νομοθεσίας ἀλλότριον· ἀλλὰ καὶ κάλλιστον καὶ θεάρεστον, καὶ εἰς ἅπαν εὐπρόσδεκτον, τὸ πάντα ἄνθρωπον θεοσεβῆ καὶ φιλόχριστον καθάρειν ἑαυτὸν δι' ἀγαθοεργίας παντοίας, ἀπεχόμενον πάσης ἀκαθαρσίας, ἐχόμενον δὲ τῶν τοῦ Θεοῦ φαινῶν προσταγμάτων, ὡς ἂν πρὸς τὸ τέλος ἐληλακῶς, μετὰ παρρησίας λέξοι πρὸς τὸν Δεσπότην· Ἐτοίμη ἡ καρδία μου, ὁ Θεός, ἐτοίμη ἡ καρδία μου· καὶ οὕτως ἡδέως ὑπαντήσοι τοῖς ἐπείχεται ἀγγέλοις. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ὀλίγοι καὶ ὀλίγαις κατὰ τὸν τοῦ Δεσπότην λόγον, ὅτι Ὀλίγοι, φησὶν, οἱ σωζόμενοι. Καίτοι γε τοῦτο οὐχ ἀπλῶς εἰρηκεν ἡ τῶν ὅλων Σοφία, ἀλλ' ὡς ἂν τις εἴποι, θαυμαστικῶς, ὅτι Ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι· τὸ λοιπὸν ἐπιστάμενοι, ὅτι ἐργῶδες λίαν εὐρεθῆναι τινα τῆς πρώτης μερίδος, ἐξ ἀνάγκης ἐπάγομεν τὴν δευτέραν, ἀποστολικαῖς τε καὶ Πατρικαῖς ἐπέμμενοι ῥήσεσιν· ὡς καὶ τοὺς κατοικοῦντος Θεοῦ ἀγαθότητι ὠφελεῖσθαι, καὶ τὴν φιλαδελφίαν ἐπαυξάνεσθαι, καὶ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδα βεβαιῶσθαι, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν εὐχὴν κρατύνεσθαι, καὶ τὴν περὶ τοὺς θελοὺς ναοὺς συνδρομὴν θερμότερως πληθύνεσθαι, καὶ τὴν εἰς τοὺς πένητας εὐποιίαν πλατύνεσθαι. »

amor augeatur, resurrectionis spe firmetur, et oratio ad Deum spesque roborentur: ut, inquam, fideles ad divina templa majori fervore convenienti beneficentiaque erga pauperes latius exporrigatur. »

κγ'-ιδ'. Ἰδὲ κατὰ πόσους τρόπους τὸ πρᾶγμα ἐπικερδὲς καὶ ὠφέλιμον, παρὰ πόσων ὑποθέσεων ἢ τῶν κατοικοῦντων ὠφέλεια· ἀφορμὴ γὰρ γίνεται σωτηρίας τῶν καταλεγέντων^α. Ἐπεὶ εἰ τὸ αἴτιον ἀναιρήσεις, πάντως καὶ τὰ τούτου ἀκόλουθα. Τίς γὰρ ἀνάγκη τοὺς μικροψύχους διαναστῆναι πείσοι, καὶ ταύτην διαπράξασθαι, εἰ μὴ πληροφορίαν ἔχωσι τοῖς ἑαυτῶν ὠφελείν; Παύσανται δὲ καὶ αἱ περὶ τὰς διατυπώσεις τῶν πενήτων ἐγγραφόμεναι μοῖραι, καὶ σὺν ταύταις αἱ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν λειτουργίαι, ὕμνοδῖαι τε καὶ ψαλμῶδῖαι, τεσσαρακοστὰ σὺν τριτεννάταις, καὶ ἐτήσιοι μνήμαι καὶ τελεταί, αἵτινες οὐκ εἰς μάτην παρὰ τῶν διδασκάλων ἐπενοήθησαν. Ἄλλὰ

^α Psal. cxxii, 2. ^β Luc. xiii, 15.

A docet et clamat: cuius suavissima verba denuo juvat delibare: « Si, inquit, cum adhuc superstes esses, id non consecutus es, ut animam tuam omni parte rite componeres, hoc saltem in fine vitæ tuis manda et impera, ut post obitum tuum tuas ad te facultates transmittant, perque bona opera, elemosynas scilicet et oblationes, tibi subsidio sint. Nam hinc quoque fiet ut in gratiam cum Redemptore redeas. Hæc enim ipsi grata sunt et accepta. » Ac in alio rursum loco: « In tuis, ait, codicillis una cum liberis et cognatis, hæredem quoque Dominum scribe. Charta tua judicis nomen habeat, nec memoria pauperum vacet. Atque horum me fide jussorem profiteor. Nec vero his verbis occasionem prætextusve cuiquam damus ut dum in vivis agit, ab elemosynis absteineat, quas post mortem faciendas reponat. Absurdum enim prorsus et profanum hoc esset, et a divina lege alienum. Quin potius id

B quidem optimum est, Deoque gratissimum et acceptissimum, ut quicumque pietatis est studiosus et Christi amore flagrans, omnigenis operibus bonis se emundans, ab omni spurcitie cohibeat, lucidisque Dei præceptis adhæreat, ut cum ad vite finem venerit, cum fiducia Domino dicat: *Paratum cor meum, Deus; paratum cor meum*²²; sicque invitantibus urgentibusque se angelis obviam pergat. Verum id quidem pauci ac raro, quemadmodum Dominus ait: *Pauci sunt qui salvantur*²³. Quamquam nec istud simpliciter a summa dictum Sapientia est, verum perinde ac si quis admirando **594** dicat: *Quam pauci sunt qui salvi fiunt*. Cum itaque exploratum sit nobis, perquam difficile esse aliquem qui primi ordinis sit reperire, idcirco posteriorem, apostolorum Patrumque dicta secuti, necessario inducimus ut defuncti divinæ clementiæ subsidia sentiant; aliunde fraternus

amor augeatur, resurrectionis spe firmetur, et oratio ad Deum spesque roborentur: ut, inquam, fideles ad divina templa majori fervore convenienti beneficentiaque erga pauperes latius exporrigatur. »

23-24. En quot modis res ista utilis et fructuosa sit, et quot quantisque de causis in defunctorum utilitatem conferat. Ipsa enim omnium quæ recensuimus occasio est. Causam quippe si sustuleris, ea subinde quæ ipsam sequuntur auferri necessum est. Nam quæ necessitas eos qui pusillo animo sunt, eo pellit ut id muneris expleant, nisi compertum habuerint fore, ut ipsi charis suis auxilio sint? Quin pauperum quoque portiones describi in testamentis desinent, cessabunt et pro defunctis missæ, hymnorumque et psalmodiarum cantus, et quæcunque quadragesimo tertioque et nono diebus, atque anno vertente memorie

VARIÆ LECTIONES.

^α Edit. ἀλλ' ἐπεὶ τοῦτο μὲν. ^β Edit. R. codd. 2, Colb. 1 καταλλαγέντων. Melius Billius et Œcolampadius legerunt, καταλεγέντων, *omnium quæ recensuimus*. Nam plura se recensuisse mox innuit aucter, cum ait: Ἐπεὶ εἰ τὸ αἴτιον ἀναιρήσεις, πάντως καὶ τὰ τούτου ἀκόλουθα. Unde frustanea est vox σωτηρίας, quæ in R. 1 præmittitur ante τῶν καταλλαγ.

et sacrificia sunt; quæ haud plane frustra ab Ecclesie doctoribus instituta sunt. Absit itaque, ut tale quidpiam ullatenus opinemur, aut horum aliquid omittamus.

25. Quod si quis peregrinos et pauperes obiciat nullos sub sibi futuros habere, nec relinquere quidquam valere in missas et erogationes, et dicat: Ecquid tandem isti? an quia inopes sunt peregrini et contempti, nec habent a quibus juventur, propterea salutis exsortes erunt? num injustus est Deus, qui habenti daturus sit, ei vero qui non habet, nihil sit largiturus? Apagesis quisquis es rem sic absonam. Justus quippe Deus ac Dominus est; imo, ut verius loquar, ipsa justitia, sapientia, bonitas, subsistensque potentia. Unde pro sua justitia largiter inopi remetietur: sua sapientia ea quæ deerant, supplebit: potentia sua, robustum franget et infirmum roborabit: pro sua tandem bonitate, opus manuum suarum servabit, nisi quis deploratæ palam improbitatis fuerit, rectamque fidem abjecerit, ut sinistra lanx præ gravitate longe propendeat. Aiunt enim viri divinitus eruditi, hominum actiones in extremo vitæ spiritu velut in trutina appendi: ac si quidem dextra lanx supra alteram efferatur, non dubitandum quin, quisquis ille sit, inter dextros angelos animam exhalet. Sin autem paria utrinque momenta sint, Dei clementiam procul dubio vincere. Quin, ut a divinarum rerum interpretibus proditum est, etiamsi trutina nonnihil ad lævam vergat, Dei quoque misericordia supplet id quod desideratur. Habes itaque triplicem Domini sententiam, quarum prima justa est; altera humanitatis plena: tertia immensæ bonitatis. Sequitur quarta, quæ tunc denique locum habet, cum flagitiosæ actiones nimium præponderant. Eheu! fratres, nam 595 hæc etiam justissima prorsus est, ut quæ damnatis non nisi justa decernat.

26. Sin aliqui beatum orbis universi lumen Basilium²⁴ dixisse obiciant: « Nolite errare; Deus non irridetur²⁵. Mortuum in sacrificium non adhibetur. Vivam, inquit, hostiam tuam offeras. Non potes ex mensæ tuæ reliquiis excipere regis purpuratos. Nam qui ex eo quod superfluum est affert, is acceptus non est. Tu vero ea quæ post exactum vitæ curriculum tibi superfuerint, ei cujus beneficiis auctus es, offerre non dubitas? » Ad quæ nos respondemus, recte loqui ac docere Magnum Basilium. Verum ad quos orationem habeat, animadvertas velim. Nimirum ad avaros, ad raptores, ad homines ab omni humanitatis fœdere et misericordia alienos: quod ipse testatur cum ait: « Ad cor

Α μή γένοιτο, ἢ δοξάσαι καθόλου, ἢ παραλείψασθαι ἅτι τούτων.

κε'. Εἰ δέ τις λέγοι περὶ τῶν ξένων καὶ πενήτων, οἱ τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνισομένους οὐ κέκτηνται, οὔτε μὴν λειτουργιῶν ἢ διαδόσεων ἀπόμοιραν καταλείπειν ἐξισχύουσι. Ἐἴ ἄρα, φησὶν, οὗτοι; μὴ διὰ τὸ ἀπορεῖν αὐτοὺς καὶ ξένους ὑπάρχειν καὶ παραλελογισμένους, καὶ συμπόνους μὴ ἔχειν, ἀστοχήσουσι σωτηρίας; Οὐκοῦν ἀδίκος ὁ Θεός, ἵνα τῷ ἔχοντι δώσει, τῷ δὲ μὴ ἔχοντι παρέξει οὐδέν; Ἄπαγε τοῦτο πᾶς τις ἐξ ἑαυτοῦ^ε. καὶ γὰρ δίκαιος ὁ Θεός καὶ Δεσπότης, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τάληθέστερον, ἀνομοκτασύνη καὶ σοφία καὶ ἀγαθότης καὶ δύναμις ἐνυπόστατος. Ὡς οὖν δίκαιος, ἀντιμετρήσει τῷ ἀπόρῳ τὰ εὐποραῖα ὡς δὲ σοφός, τὴν τῶν ὑστερημάτων καταλλαγὴν πραγματεύσεται. ὡς δυνατός δὲ, τὴν ἰσχυρὴν κατεάξει, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἐνισχύσει. ὡς δὲ ἀγαθός, τὸ τῶν οἰκείων χειρῶν διασώσει πλαστούργημα, εἰ μὴ τίς ἐστι τῶν προδήλων κατεγνωσμένων, καὶ τῶν τῆς ὀρθῆς πίστεως ἀποπτύστων, οὗτος ἢ εὐώνυμος πλάστιγγὲ ἐπὶ πολὺ βαρυνθήσεται. Φασὶ γὰρ οἱ φωτισθέντες θεόθεν ἄνδρες, ὅτι περὶ ὡς ἐν ζυγῷ ἐν τῇ ὑστάτῃ πνοῇ αἱ τῶν ἀνθρώπων δοκιμάζονται πράξεις. καὶ εἰ μὲν ἡ δεξιὰ πλάστιγγὲ τῆς ἐτέρας ὑπερέξει^δ, εὐδὴλον ὡς ἐν τοῖς δεξιῶσι ἀγγέλοις ὁ τυχὼν ἐναποφύξειεν. Εἰ δ' αὖ ἐξ ἴσου ἀμφοτέρω, νικᾷ πάντως ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία. Ἄλλ' ὡς φασὶν οἱ θεηγόροι, εἰ καὶ μικρὸν ἢ τρυτάνη ἢ ἐν εὐώνυμοις νεύσει, καὶ τῆνικαῦτα ὁ τοῦ Θεοῦ ἔλεος ἀναπληρώσει τὸ δέον^ε. Ἴδου τρεῖς αἱ τοῦ Δεσπότης θεῖαι κρίσεις. ἡ μὲν πρώτη, δικαία. ἡ δὲ δευτέρα, φιλάνθρωπος. ἡ δὲ τρίτη, ὑπεράγαθος. Εἶτα ἐκ τούτων ἡ τετάρτη, ὁπόταν αἱ πονηραὶ πράξεις ὑπερταθμισθῶσιν ἄγαν. Οἴμοι, ἀδελφοί. καὶ ταύτη δίκαιοτάτη πάντως, δίκαια θεσπίζουσα τοῖς κεκριμένοις.

κε'. Εἰ δέ τινες λέγοιεν περὶ Βασιλείου τοῦ μακαροῦ καὶ οἰκουμενικοῦ φωστῆρος, ὡς εἰρηκότος αὐτοῦ. « Μὴ πλανᾶσθε. Θεός οὐ μνηστηρίζεται. Νεκρὸς εἰς θυσίαν^ε οὐκ ἀνάγεται. Ζῶσαν, φησὶ, προσάγαγε τὴν θυσίαν σου. Μὴ δύνασαι ἐκ τῶν τῆς τραπέζης σου λειψάνων τοὺς λαμπροὺς δεξιῶσασθαι τοῦ βασιλέως. καὶ γὰρ ὁ ἐκ τοῦ περισσεύματος προσφέρων, ἀπρόσδεκτος. Σὺ δὲ, ἂ μετὰ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἐπερίσσευσες, ταῦτα προσφέρεις τῷ εὐεργέτῃ; » ἔρουμέν. Καλῶς ὁ Μέγας Βασιλεὺς καὶ καλεῖ καὶ διδάσκει. ἀλλ' ἴδε καὶ πρὸς τίνας λέγει. πρὸς πλεονέκτας, πρὸς ἄρπαγας, πρὸς παντελῶς ἀσπόνδους τε καὶ ἀνελεήμονας, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ, λέγων. « Λιθίνῃ διαλεγόμεθα καρδίᾳ. » Καὶ. « Ὅτι ὄν μὲν

²⁴ Hom. in divitem. ²⁵ Galat. vi, 7.

VARIE LECTIONES.

^ε Edit. παραλήψασθαι. ^ε Quod hic Billius mutat cum OEcolampadio ἑαυτοῦ in αὐτοῦ, est elegantis Græcæ locutionis ignorantia. (COMBEFIS.) ^δ Colb. 1, ex emend. τῆς εὐωνύμου πλάστιγγος ἢ ἐτέρα ὑπερέξει. ^ε R. 1, Colb. 2 τὸ λείπον R. 2 τὸ ὄλον, τὴν φιλανθρωπίαν ἐμβαλὼν πρὸς τὴν τοῦ λείποντος ἀναπλήρωσιν. ^ε Cod. Basil. R. 1, Colb. ut apud Basil. θυσιαστήριον, ad altare.

ἔζησας χρόνον, καθήδουπαθῶν τοῦ βίου, καὶ τῆ τρυφῆ διαφρέων, οὐδὲ προσβλέπειν ἠνεΐχου τοὺς πένητας. Ἀποθανόντος δὲ σου, ποῖος μισθὸς ἐργασίας ὀφείλεται; Καὶ αὖθις, ὅτι « Ἐπισκοτεῖ μοι ἡ οἰκία τοῦ γείτονος, » καὶ ὅτι « Ὁ πλεονέκτης οὐκ αἰδεῖται χρόνον, οὔτε γνωρίζει ὄρια, ἀλλὰ πυρὸς δίκην, πάντα καταλαμβάνει καὶ ἐπινέμσται, καὶ ὡς ποταμὸς ὀρμηθεὶς, τῆ φορᾷ παρασύρει τὸ ἐνιστάμενον, » καὶ ἕτερα τούτοις ἐφάμιλλα, ἅτινα πάντες Ἰσααί, οἱ ἐμμελῶς τῆ πανιέρῳ τούτου βίβλῳ προσηπικύφαντες, ὅτι πρὸς τοὺς μηδαμῶς τοῖς πένησιν ἐντολήν δεδοκότας, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων ἀρπάζοντας, ὁ λόγος ἐξήρτηται.

κζ'. Καὶ μὴ τις εἴποι· Καὶ ποῦ φησὶν εὐρεθῆναι τοιοῦτον ἄνθρωπον, πλούτῳ κομῶντα, καὶ τοὺς πένητας μὴ οἰκτεῖροντα; Ναί, ὅντως εὐρίσκεται, καθὰ καὶ προσέφηται ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις χρόνοις, ἐν οἷς καὶ ἐν τοῖς τοῦ ἀοιδίμου καὶ πανοσίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος (5), ὁ μετελθὼν ἐξ ἀσπονδίας εἰς παντελῆ ἐλεημοσύνην καὶ ὁσιότητα, Πέτρος ὁ τελώνης ποτέ. Φέρεται γὰρ ἐν τῆ τούτου πανολβία τοῦ βίου δέλτῳ, ὅτι, φησὶν, ἐν ἐκστάσει αὐτοῦ γεγονότος, καὶ τὰς οἰκείας πράξεις σταθμιζομένας θεσσαμένου, κατιδεῖν λέγεται σιλίγνιον ἐν ἐν τῆ δεξιᾷ τοῦ ζυγαῦ πλάστιγγι, ὃ καὶ αὐτὸ μετ' ὀργῆς ἀντὶ λίθου εἰς τὸ τοῦ πένητος κατέλευσε πρόσωπον· δι' ἧς ὀπτασίας ἐπὶ τὸ λίαν θεοσεβῆς κατηντηκέναι δέδεικται ὁ μακάριος οὗτος Πέτρος.

κη'. Ἰδοὺ τοιγαροῦν ἀναμφίβολος ἐγνώριστα, πρὸς οἷους ὁ μέγας Βασίλειος τὸν λόγον ἐσχεύασε. Γέγονε γὰρ καὶ λιμὸς τηνικαῦτα ἰσχυρὸς τε καὶ μέγας κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον· καὶ οἱ μὲν πλουτοῦντες τῆ φειδώλῃ δ νικῶμενοι, τὸν πλοῦτον συνεῖχον· οἱ δ' αὖ πένητες ἀπορία πιεζόμενοι, τῷ λιμῷ διεφθείροντο. Ἦνοιξε ταίνυν ὁ θεὸς οὗτος Ποιμὴν, τοῖς ἀποτόμοις αὐτοῦ καὶ καμπτικοῖς^h, ἅμα δὲ, καὶ καταπληκτικωτάτοις λόγοις, τὰς τῶν ἐχόντων ἀδεῶς ἀποθήκας. Εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἀπέφηνεν, οὐκ ἂν οἱ πένητες διετράφησαν, οὔτε μὴν οἱ πλουτοῦντες πρὸς οἶκτον ἐκάμφθησαν. Καὶ ὁ μὲν ταῦτα.

κθ'. Ἡμεῖς δὲ σπεύσωμενⁱ, ἕση δύναμις, ἐπὶ D

A saxeum loquor. » Et rursus : « Quando in vivis agebas, voluptatibus indulgens, luxuque diffuens, ne quidem pauperes videre sustinebas. Nunc cum e vita discesseris, quæ tandem operi tuo merces debetur ? » Et iterum : « Vicini domus mihi tenebras offundit. » Et : « Avarus nec tempus reveretur, nec limites ullos agnoscit ; sed ignis instar in omnia invadit et grassatur, rapidique fluminis in morem impetu suo quidquid occurrit secum trahit : » aliaque his similia, quæ quidem omnes qui sanctissimo hujus viri libro incubuerunt, esse pronuntiata norunt adversus illos qui non modo nihil pauperibus impertierunt, sed et ea quæ isti habebant rapuerunt.

27. Nec quisquam dicat : Potestne hic reperiri homo, qui cum divitiis affluat, pauperum calamitate non moveatur ? Ita certe, inveniri potest, sicut etiam, cum in multis aliis temporibus, tum celebratissimi sanctissimique Joannis Misericordis ætate inventus est Petrus quondam publicanus, qui ex summa inhumanitate ad eximiam misericordiam sanctitatemque transit. Cum enim aliquando, ut in beatissimæ Vitæ Joannis libro proditum est, raptus ille extra se fuisset, suaque opera ad lancem expendi viderat, siligneum panem unum, quem etiam ipsum in pauperis cujusdam faciem saxi loco iratus conjecerat, in dextra trutinæ lance conspexisse dicitur. Quo viso commotus beatus hic Petrus ad summam pietatem evasisse comperitus est.

28. En itaque sine dubio constat in quosdam Basilius sermonem habuerit. Nam eo tempore cum fames ingens et atrox exorta esset, divitesque nulla victi commiseratione opes suas comprimerent, pauperes egestate et fame confecti peribant. Famobrem divinus Pastor sermonibus, cum ad flectendos, tum etiam ad perstringendos animos accommodatissimis, divitum 596 horrea patefecit. Ni enim hoc perorandi genus adhibuisset, nec pauperes levati, nec rursus divites inflexi ad misericordiam fuissent. Atque hæc ille.

29. Nos vero pro virili nostra provideamus, ne

VARIÆ LECTIONES.

^h R. 2, Col b. 1 φιληδονία. ⁱ R. 1, Colb. 1 καθαπτικοῖς. ⁱ Billius levi conjectura vocem ἐστῶτων delevit, cum auctor ea inducat tertium genus Christi parabolarum, quod illi incommodum videtur. Nec vero male triplex illud ex materia expressum Christi parabolarum genus, iis scilicet in rebus versans, quæ aut firma existentia durant, vel possunt contingere, vel exstiterunt : quo etiam modo Nogarola vocem ἀποδεδειγμένων, reddiderat, in qua nihil aptius Billius, quæ certis argumentis nituntur, quam OEcolumpadius, quem sugillat in præcedenti voce ἐνδεχομένων. COMBEFISIUS.

NOTÆ.

(5) Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, Joannis Misericordis ; alias Eleemosynarii. Male omnino Billius : Hic fuit archiepiscopus Constantinopolitanus. Joannem putavit Jejunatorem, quem Nicephorus Callistus, lib. xiii, cap. 34, propter misericordiam erga pauperes studium commendat : eum tamen ea quæ hic refert auctor, ad Alexandrinum pertineant, ut ex ejus Vita constat, Leontio scriptore, et Anastasio interprete cap. 7. Male rursus Billius ex Nicephoro, c. 58, Joannem nostrum episcopum Cypriam

facit ; qui Cyprius cum esset, Alexandrinus præsul fuit. Joannes Langi ad cap. 34 Nicephori, de Jejunatore, Alii, inquit, Joannem Eleemosynarium nominant, cujus sacri cineres in arce Budensi fuere. Fuerunt nimirum veri Misericordis sacra pignora quondam Budæ in capella Regia in castro, ubi festum ejus celebrabatur insequenti die post festum S. Martini, ut auctor est Pelbertus de Temesvar in sine Pomærii de sanctis. Hæc Combefisius.

in horrendo isto formidabilique iudicio, sive in secundo iudicis nostri adventu, a necessariis nostris eo nomine accusemur, quod ea neglexerimus quæ pro illis præstanda nobis erant: in primis vero si res suas procurandas suaque deposita nobis commiserant. Neque enim hoc quisquam existimet in tremenda illa concione aliis alios ignotos fore. Omnino plane suum quisque proximum agnoscet: non quidem ex corporis figura, sed perspicaci mentis oculo. Unde vis istud probemus? Audi Christum Dominum in pauperis parabola hoc aperte dicentem: « Elevans, inquit, oculos suos dives, vidit Lazarum in sinu Abraham patriarchæ sedentem²⁴; » similiter proinde et Abraham agnovit. Nec quis dicat rem hanc parabolam esse, atque idcirco ea non demonstrari id quod nobis propositum est. Divinæ siquidem Salvatoris nostri parabola rerum sunt quæ perstant, quæque contingere possunt, et quæ palam exsiterunt.

30. Quinimo, ut Joannes Chrysostomus ait: « Non eos duntaxat quos hic novimus, sed et illos quos nunquam vidimus, agnoscemus. Nec enim Abraham vidisti unquam, nec Isaac, nec Jacob, nec patriarchas, nec prophetas, nec apostolos, nec martyres; quos tamen in generali illo et tremendo cœtu cum conspicias, protinus agnosces, et dices: En Abraham, et Isaac, et Jacob, et reliqui patriarchæ. En Petrus, et Paulus, et omnes apostoli. En Deiparens David et prophetarum agmen. En præcursor Joannes, et Stephanus martyrum princeps, sanctorumque conventus. » Basilius item divinarum rerum peritissimus, ad avaros orationem habens: « Non tibi, inquit, Christi tribunal ante oculos pones? cum illi quos injuria affeceris, undique te cingent, et clamoribus insequentur. Nam quocunque verteris oculos, perspicua scelerum simulacra cernes. Hinc pupillos, illinc viduas, aliunde pauperes quos male multasti, famulos quos flagris lacerasti, vicinos quorum animos offendisti, » etc.

31. Ad hæc beatus Ephræm, cui secundus Christi adventus exactissime manifestatus fuit, sic etiam loquitur: « Tunc, inquit, a liberis parentes condemnabuntur, qui bona opera non patriverint: atque in illa hora familiares suos miseri cernent. Cumque nonnullos eorum in dextra parte collocari videbunt, tum ab eis secedentes ultimum vale largis flibus pronuntiabunt. » Ille rursus qui a theologia cognomentum habet: « Tunc Cæsarium, inquit, fulgentem, gloriosum, hilaremque conspiciam, qualis nempe mihi in somnio visus es, fratrum desideratissime. » Athanasius denique, vita

τῆς φρικιώδους καὶ φοβερᾶς ἡμέρας, τῆς δευτέρας φημί τοῦ Κυρίου παρουσίας, ὑπὸ τῶν οἰκειῶν μὴ ἐγκληθῆναι, ὡς τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ἀμελήσαντες· καὶ μάλιστα οἱ παρ' αὐτῶν ἐπιτροπὰς λαβόντες καὶ παραθήκας. Μὴ γὰρ οἴεσθω τις, ὅτι οὐκ ἀναγνωρισμὸς ἐκάστου πρὸς ἕκαστον ἐπὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης συναγωγῆς γενήσεται. Ναί, ὅντως ἕκαστος ἀναγνωριεῖ τὸν πλησίον αὐτοῦ, οὐ τῷ τοῦ σώματος σχήματι, ἀλλὰ τῷ διορατικῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι. Πόθεν, ἀπαιτεῖς, τοῦτο παραστησόμεθα; Ἄκουε τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ ἐν τῇ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου παραβολῇ ἀριδῆλως διδάσκοντος, ὅτι, φησὶν, « Ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ πλούσιος, ἐγνώρισεν τὸν πτωχὸν Λάζαρον ἐν τῷ τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ κόλπῳ καθήμενον· » ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν Ἀβραάμ. Καὶ μὴ τις εἴποι, διὰ τὸ παραβολὴν εἶναι τὸ πρᾶγμα, τὸν σκοπὸν ὑπάρχειν ἀναπέδεικτον. Αἱ γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεῖαι παραβολαὶ, πραγμάτων εἰσὶν ἐστῶτων, ἐνδεχομένων, καὶ ἀποδεδειγμένων.

λ'. Ὁ δὲ Χρυσόστομος Ἰωάννης, τάδε φησὶν· ὡς, « Οὐ μόνον τοὺς ὧδε γνωστοὺς γνωριούμεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδέποτε εἰς ἡμετέραν ἀφιγμένους θεῶν θεωρήσομεν ἱ. Καὶ γὰρ τὸν Ἀβραάμ οὐχ ἐώρακας, οὐδὲ τὸν Ἰσαάκ, οὐδὲ τὸν Ἰακώβ, οὐδὲ τοὺς ἀρχιπάτορας, οὐ τοὺς προφήτας, καὶ ἀποστόλους, καὶ μάρτυρας· ἀλλ' ἰδὼν τοὺς ἐπὶ τῆς καθολικῆς ἐκείνης καὶ φρικτῆς πανηγύρεως, γνωρίσας ἑρεῖς· Ἰδοὺ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ οἱ λοιποὶ πατριάρχαι. Ἰδοὺ Πέτρος, καὶ Παῦλος, καὶ πάντες οἱ ἀπόστολοι. Ἰδοὺ Δαβὶδ ὁ Θεοπάτωρ, καὶ προφητῶν ὁ ἑσμός. Ἰδοὺ ὁ πρόδρομος Ἰωάννης, καὶ Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς, καὶ ἡ πληθὺς τῶν ἁγίων. » Εἶτ' αὖθις ὁ πολὺς τὰ θεῖα Βασιλεὺς πρὸς τοὺς πλεονέκτας διαλεγόμενος, « Οὐ πρὸ ὀφθαλμῶν, φησὶ, λήψῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ δικατήριον; ἐπειδὴν σε κύκλῳ περιστάντες οἱ παρὰ σοῦ ἠδικημένοι καταβοῶσι σοῦ. Ὅπου γὰρ ἂν περιάγῃς τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐναργεῖς ὄψαι τῶν κακῶν τὰς εἰκόνας. Ἐνθεν τοὺς ὀρφανοὺς, ἐκεῖθεν τὰς χήρας· ἐτέρωθεν τοὺς κατακονδυλισθέντας ὑπὸ σοῦ πένητας· τοὺς οἰκέτας, οὓς κατέξαινες· τοὺς γείτονας οὓς παρώργιζες, » καὶ τὰ τούτων ἐξῆς.

λα'. Ὁ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ δευτέρας παρουσίας ἀκριβέστατος μύστης Ἐφραίμ ὁ μακάριος, οὕτως διδάσκει κ. « Τότε, φησὶ, τέκνα τοὺς ἑαυτῶν κατακρινούσι γονεῖς, ὡς μὴ τὰ χρηστὰ διαπραξαμένους ἔργα. Καὶ ὅτι βλέπουσι τοὺς γνωρίμους ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ οἱ ἄθλιοι· καὶ ὅπταν τινὰς ἐξ αὐτῶν τοῖς δεξιότης ἴδωσι καταταχθέντας ἰ μέρεσιν, ἀποχωριζόμενοι, θρηνοῦσι τὸ συντακτήριον. » Καὶ αὖθις ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος, « ἴστε, φησὶ, Καισάριον ὀψομαι, λαμπρὸν, ἐνδοξόν, ἀγαλλόμενον. οἶδός μοι καὶ κατ' ὄναρ ὤφθη, ἀδελφῶν φίλτατε. » Εἶτα ὁ ἐν βίῳ καὶ λόγῳ περιόλαπτος, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλη-

²⁴ Luc. xvi, 23.

VARIE LECTIONES.

ἰ Reg. 2, Colb. 2 ἱστορήσομεν. R. 1820 ἀνιστορήσομεν. κ Colb. 3, Reg. 1 διδάσκων. ἰ Reg. 1 καταταχθέντας. Reg. 1820 καταχθέντας.

σίας θεμέλιος Ἀθανάσιος, τάδε φησὶ περὶ τῶν ἐν Ἀ Κυρίῳ νεκρῶν· ὅτι περὶ « Καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς τοῖς σωζομένοις κεχάρισται, τὸ μέχρι τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἀλλήλοις ψυχικῶς συνεῖναι καὶ συνευφραίνεσθαι, ἀπεκδοχὴν ἔχοντας τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἀποκληροῦσθαι θείων δωρεῶν· οἱ δ' ἁμαρτωλοὶ, καὶ ταύτης τῆς παραμυθίας ἐστέρηνται. Οὐ γὰρ ἔχουσι τὸ διαγνωστικὸν ἐν ἀλλήλοις. Ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ πᾶνδῆμῳ θεάτρῳ, καθὼς αἱ πράξεις ἀνακεκαλυμμένοι πάντων, οὕτω καὶ τὰ πρόσωπα γινώριμα παρὰ πάντων^m, ἕως οὗ ὁ πάντων ἔσχατος γένηται χωρισμός· καὶ ἀποπεμφθήσεται πᾶς τις, εἰς ὃν ἠτοίμασε τόπον ἑαυτῷ· οἱ μὲν δίκαιοι μετὰ Θεοῦ, καὶ ἀλλήλων· οἱ δ' ἁμαρτωλοὶ, ἐν τοῖς ἐκτόποις, ἢ καὶ μετ' ἀλλήλων· ἀλλ' ὁμῶς ἀγνώστως. Ἀπεστέρηνται γὰρ, καθὰ προεῖρηται, καὶ τῆς τοιαύτης παραμυθίας. »

λβ'. Ποῖα δὲ καὶ ἕρα αἰσχύνῃ τοῖς κατησχυμένοις γενήσεται, εἰ μὴ κατάδηλοι τοῖς πᾶσιν ᾧσι; Τότε γὰρ χαλεπὴ καὶ μεγίστη αἰσχύνῃ, ὅταν καὶ γνωρίζῃ τις, καὶ γνωρίζηται πάλιν· πᾶς γὰρ αἰσχυρόμενος, τοὺς ἐγνωκότας αὐτὸν αἰσχύνεται· ἐπεὶ τῷ ἐν ἀγνώστοις ἀγνώστῳ, οὐδεμία μικροῦ δεῖν αἰσχύνῃ κατασχυνομένῳ γενήσεται. Ἀναμφίβολον οὖν τοῦτο καὶ ἀναντίρρητον, ὡς ἀριδῆλως ἀλλήλους γνωριοῦμεν οἱ πάντες· καὶ τότε ὁ ἔλεγχος πάντων τῶν ἀπρεπῶς βιωσάντων κατ' ὀφθαλμοὺς ἐκάστῳ γενήσεται.

λγ'. Ἀβάλε τοίνυν τοῖς κατ' ἐμὲ πᾶσι· καὶ οὐαὶ, κατὰ τὸν θεῖον Ἐφραίμ, τοῖς ἐξ ἀριστερῶν λαχοῦσι. Μακάριοι δὲ καὶ παμμάκαρες, οὓς ὁ Δεσπότης ἐκ δεξιῶν καθιδρύσει· φωνὴν τ' ἀκουτίσειν εὐλογημένην, ἧς ἀξιωθεῖμεν πάντες ἀκοῦσαι, οἱ φυλάξαντες τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐμφορηθῆναι πάντων, ᾧν τὸ κάλλος ὄμμα βροτῶν οὐκ εἶδεν, οὔτε μὴν ᾧτα παράπαν ἤκηκοει, οὔτε καρδία λελόγισται καθόλου. Ἀμήν· γένοιτο, Δέσποτα ζωοδότα, ταῖς ἐντεύξεις τῆς πανάγνου Μητρὸς σου, καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ σεβαστῶν σου νόων, καὶ πάντων ὁμοῦ, Λόγε, τῶν σῶν ἀγίων, τῶν ἀπ' αἰῶνός σοι εὐαρεστησάντων. Ἀμήν.

^m Matth. xxv, 34.

VARIAE LECTIONES.

^m R. 1, Colb. 2 πᾶσι.—Regius alter: Ἐκ δεξιῶν καθιδρύσει, καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καταξιώσει· ἧς γένοιτο καὶ ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν· Quos a dextris Dominus collocabit, et regni caelorum fieri compotes concedet; quod et nos adipisci contingat munere et clementia Domini nostri Jesu Christi, cum quo sit Patri et Spiritui sancto, gloria, majestas, et honor, nunc et semper, et in saecula. Amen.

et doctrina clarus, et Ecclesiae Dei columen, hoc modo de illis qui in Domino mortui sunt, loquitur: « Illud quoque Deus iis qui salvi erunt concessit, ut usque ad communem resurrectionem animis una versentur et oblectentur, divina quae ipsos manent, beneficia praestolantes. Peccatores contra hoc etiam solamine orbati sunt, quia non habent quo sese mutuo internoscant. Verum in generali illo theatro, uti cunctorum actiones detectae, ita omnium perinde facies notae omnibus et conspicuae erunt, quoad unusquisque tandem ab invicem se jungentur, inque eum locum, quem sibi quisque paraverit, mittentur: ac justi quidem cum Deo simulque versabuntur; peccatores vero in semotis locis, etsi alii cum aliis, sic tamen ut se mutuo non cognoscant. Nam hujusmodi quoque solatio destituti erunt.

32. Quali autem pudore alioqui suffundi probrosi poterunt, nisi conspicui omnibus fiant. Tunc enim gravis et maximus est pudor, cum quispiam simul et agnoscit et agnoscitur. Quisquis enim erubescit, ab iis qui se noverunt erubescit. Quia ille, qui inter ignotos versatur, vix erubescere possit, dum ignominia afficitur. Quod itaque nos omnes mutuo sumus agnitori, hoc extra dubitationem et controversiam prorsus est. Tuncque adeo quicumque inhoneste turpiterque vixerint, ante cunctorum oculos coarguentur.

Eheu ergo omnibus qui mei similes sunt! et, ut beati Ephraemi verbis utar, vae illis qui sinistram partem sortientur. Contra beati ac summe beati, quos a dextris Dominus collocabit, quique benedictam vocem audient^m: quam nobis omnibus qui rectam fidem servavimus, divino munere contingat audire, universisque illis bonis impleri, quorum pulchritudinem nec mortalium oculus vidit, nec aures penitus audierunt, nec mens omnino cogitatione complexa est. Ita fiat, Domine vitae largitor, intercedente purissima Matre tua, una cum incorporeis venerandisque caelestibus mentibus, et cunctis sanctis, qui simul omnes tibi, o Verbum Patris, ab orbe condito placuerunt. Amen.